O zi de toamnă, cândva...
(15 noiembrie 1987)

Colecţia
Istorie orală
5

Centrul Internaţional de Studii asupra Comunismului

O ZI DE TOAMNĂ, CÂNDVA...
(15 noiembrie 1987)

Editor Romulus RUSAN

Fundaţia Academia Civică
2004
Istorie orală
5

CONSULTANT: Ioana BOCA
TRANSCRIERE: Mara ŞTEFAN
REDACTARE: Alin CROITORU

Cartea reprezintă transcrierea discuţiei care a avut loc la sediul Fundaţiei Academia Civică din Bucureşti, la împlinirea a 15 ani de la manifestaţia anticomunistă de la Braşov din 15 noiembrie 1987.
Au participat 11 muncitori care au fost deportaţi în urma anchetelor de la Miliţia Braşov şi Securitatea Bucureşti şi a procesului înscenat în ziua de 3 decembrie 1987.

Descriere CIP a Bibliotecii Naţionale a României
O zi de toamnă, cândva : 15 noiembrie 1987 / ed. : Romulus Rusan. - Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2004
ISBN 973-8214-25-4

I. Rusan, Romulus (ed.)
II. Cincisprezece ani de la manifestaţia de la Braşov. Masă rotundă (2002 ; Bucureşti)

355.425.4(498 Braşov)''1987''
94(498)''1987''

Carte editată de Centrul Internaţional de Studii asupra Comunismului din cadrul F.A.C.
©Copyright: Fundaţia Academia Civică, 2004

CUVÂNTUL EDITORULUI

8 noiembrie 2002. Discuţia pe care am organizat-o atunci la sediul Academiei Civice, în Bucureşti, nu avea doar un scop aniversar (cincisprezece ani de la mişcarea anticomunistă de la Braşov, din 15 noiembrie 1987), ci era şi o vizită întoarsă de către o parte din protagoniştii acelei miraculoase explozii sociale ce corectase în ultima clipă palmaresul nu tocmai glorios al spiritului revoluţionar la români.

Cunoscuţi doar sporadic, şi numai la ei acasă, din reportajele unor de ziarişti (mai puţin de istorici), aceşti oameni – încă tineri şi foarte tineri – reveneau pentru prima dată împreună la Bucureşti, după ce în 1987 fuseseră aduşi la anchete cu dubele Securităţii. Pentru prima dată aveau să fie văzuţi împreună de presă, de politologi şi de un public preocupat de trecutul recent. Au venit doar unsprezece dintre miile de participanţi la revoltă, iar din spusele lor au rezultat nu numai atmosfera şi amploarea manifestaţiei, ci şi duritatea şi perfidia reprimării ei. Însufleţirea discuţiilor, care s-au desfăşurat pe parcursul a şase ore, a fost oarecum polemică, deoarece, cu puţin timp în urmă, oameni de decizie din fruntea statului declaraseră că

interesul pentru trecut este un moft inutil şi că poporul trebuie îndrumat să privească doar înainte, în vederea uitării trecutului şi a reconcilierii.

Discuţia, pe care o publicăm *in extenso* (transcrisă de pe casetele audio), a arătat că muncitorii care au spălat obrazul ţării de ruşinea cultului personalităţii, în 1987, erau şi acum pregătiţi să ierte, dar nu dispuşi să uite.

Cartea aceasta este un omagiu adus curajului şi înţelepciunii lor.

Octombrie 2004

O ZI DE TOAMNĂ, CÂNDVA…
(15 noiembrie 1987)

Au participat la discuţii:

Werner Sommerauer, maistru, n. 1936, Braşov

Gheorghe Zaharia, lăcătuş, n. 1950, Arsura, Vaslui

Iosif Farcaş, strungar, n. 1958, Cizer, Sălaj
Dan Anghel, frezor, n. 1959, Braşov
Nicuţă Paraschiv, frezor, n. 1959, Epureni, Vaslui

Eugen Tudose, lăcătuş, n. 1960, Sibiu
Marius Niculăescu, lăcătuş, n. 1963, Braşov
Florin Postolachi, lăcătuş, n. 1965, Braşov
Mihai Macovei, lăcătuş, n. 1966, Botoşani
Marius Boeriu, lăcătuş, n. 1967, Braşov
Dănuţ Iacob, n. 1968, sudor, Banca, Vaslui

Ana Blandiana: Când sunt în jurul nostru atâtea lucruri de care ne jenăm, vrem azi să trăim împreună un moment de care putem fi mândri. Această mândrie vi se datorează dumneavoastră, braşovenilor. Suntem bucuroşi că aţi răspuns invitaţiei noastre de a veni aici, în faţa opiniei publice bucureştene, şi de a povesti ceea ce aţi trăit în urmă cu 15 ani la Braşov: ce aţi trăit, cum de aţi avut curajul să trăiţi ceea ce aţi trăit şi în ce măsură ceea ce aţi trăit atunci a avut influenţă nu numai asupra vieţii dvs. din anii imediat următori (pentru că o să vă rugăm să vorbiţi şi despre represiunile cărora le-aţi fost victime), dar şi asupra vieţii dvs. din deceniul şi jumătate care a urmat.

Întâmplarea face ca astăzi să se împlinească 12 ani de la înfiinţarea *Alianţei Civice*, când pe pagina întâi a „României libere“ a apărut, la 8 noiembrie 1990, titlul "*A luat fiinţă Alianţa Civică*" şi *Declaraţia - program* semnată de 200 de personalităţi din toate domeniile. Acel moment nu era însă ales întâmplător. Se împlineau trei ani de la revolta muncitorilor din Braşov, iar *Alianţa Civică* a luat naştere şi din iniţiativa *Asociaţiei* Dumneavoastră. Într-un anumit sens, *Alianţa Civică* este şi „copilul" dvs., un copil foarte mândru de părinţii săi. Este destul să-mi amintesc că în acel moment, al înfiinţării Alianţei, ne-am împărţit în toată ţara - vă amintiţi că în 15 noiembrie *Alianţa* a organizat în toate oraşele ţării mari mitinguri de constituire. Eram la Iaşi împreună cu dl Macovei (La mulţi ani!, este Sf. Mihail astăzi) şi n-o să pot uita acea zi, pentru că a fost pentru prima şi ultima oară în viaţă când am fost huiduită. Ne aflam în balconul Hotelului „Unirea" şase persoane: patru scriitori - doi ieşeni şi doi bucureşteni - şi doi muncitori din *Asociaţia 15 noiembrie*. În piaţă era o mulţime care huiduia, sau cel puţin asta am crezut noi. Abia când s-a terminat şi am coborât, prietenii noştri din Iaşi ne-au înconjurat şi ne-au spus că este cel mai mare succes la care au putut spera, este prima oară când poliţia a trebuit să-i protejeze pe ceilalţi, pe fesenişti. Şi noi am spus: „Bine, dar am fost huiduiţi tot timpul“. Atunci ne-au explicat că mulţimea din piaţă era cu noi, dar megafoane nu avea decât un mic grup oficial organizat de Primărie; ei erau cei care huiduiau, şi aveau aparate atât de puternice, încât noi am avut impresia că toată lumea... A fost prima lecţie de psihologie a mulţimilor pe care am luat-o, prima dintr-un şir foarte lung.

Principalul scop al acestei întâlniri este ca ea să constituie o lecţie de istorie ai cărei beneficiari să fiţi şi dumneavoastră, dar şi noi. În mod evident, înţelegem atât de puţin din ceea ce ni se întâmplă acum, pentru că înţelegem extrem de puţin din ceea ce ni s-a întâmplat

înainte. Sper ca, înţelegând mai mult din ceea ce am trăit înainte de ’89, să reuşim să prindem sensul nenorocirilor pe care le trăim astăzi.

Le mulţumesc intelectualilor care se află în sală. Mă bucur că se află aici. Mă bucur, pentru că eu cred că una dintre marile nenorociri ale istoriei României, nu numai din acest secol şi nu numai din aceste decenii, este aceea că între muncitori şi intelectuali a existat întotdeauna o falie. Vina este, în mod evident, a intelectualilor. M-am întrebat adesea cum ar fi fost istoria noastră din ultimii 20 ani, dacă intelectualii s-ar fi găsit în ‘77 în Valea Jiului şi în ’87 la Braşov. Cu siguranţă, altfel. Sper ca din această lecţie şi din aceste examene, la care am căzut cu toţii în trecut, să învăţăm câteva sensuri pentru prezent şi pentru viitor.

Romulus Rusan: Voi modera această discuţie, ai cărei protagonişti vor fi cei unsprezece prieteni de la Braşov. De asemenea, vor vorbi câţiva istorici şi, bineînţeles, pe parcurs vor fi întrebări scurte adresate unuia sau altuia dintre vorbitori.

Anul 1987 era un an încărcat de electricitate, de enorme nemulţumiri din partea populaţiei. Deşi Ceauşescu proclamase cu un an înainte „noua revoluţie agrară“ şi începuse chiar să distribuie mii de decoraţii pentru eroii acestei revoluţii, România se găsea într-o mare criză de alimente, cauzată, în principal, de exporturile făcute pentru a-şi plăti datoriile faţă de străinătate. În 1982 ele se cifraseră la 11 miliarde de dolari. În acelaşi an, Ceauşescu spusese că nu vom mai împrumuta fonduri din străinătate, că trebuie să ne descurcăm singuri. Aşa a început acea politică de austeritate, cu tăierea cotelor de energie, electricitate, încălzire. Culmea că nu erau mari scumpiri, dar erau tăieri cantitative ale gazelor, kilowaţilor ș.a.m.d. În acelaşi an, 1987, au fost câteva mişcări de protest, cele mai importante la Iaşi, unde o mie de muncitori de la Nicolina au făcut un fel de grevă spontană chiar de Ziua ceferistului, 16 februarie. 150 dintre ei au fost imediat concediaţi. În aceeaşi noapte de 16/17 februarie, studenţii de la Iaşi au manifestat cerând lumină şi căldură în cămine, precum şi îmbunătăţirea condiţiilor din universităţi - aici practic nu se mai putea studia seara, din cauza lipsei de curent electric. După cum ştiţi, erau tăieri de curent electric, raţii la benzină, duminica se circula numai cu maşini care aveau număr cu soţ sau fără soţ, din două în două săptămâni. Cozile deveniseră proverbiale. Culmea cinismului era că, în această situaţie, Ceauşescu continua să-şi intensifice cultul personalităţii prin aparatul de propagandă, cerând celor pe care îi nenorocea de fapt să-l mai şi laude.

În acest an, 1987, a apărut o imensă frustrare din partea populaţiei şi chiar a unora dintre activiştii de partid mai moderaţi. Totul s-a sfârşit prin mişcarea dvs., urmată de alte câteva mişcări: o grevă a navetiştilor la Bistriţa-Năsăud (fiindcă nu mai aveau cu ce să vină la serviciu, în autogară s-a făcut o grevă). La 3 octombrie a avut loc o remaniere guvernamentală, mai ales în Securitate şi Justiţie. Ministrul Justiţiei, Chivulescu, a fost înlocuit cu Maria Bobu, fostul ministru fiind trimis diplomat într-o ţară exotică. Maria Bobu, cum ştiţi, era soţia lui Emil Bobu, unul dintre cei mai apropiaţi oameni ai lui Ceauşescu. Securitatea a fost preluată de Iulian Vlad. Fostul şef al Securităţii, Postelnicu, a devenit ministru de Interne. Totul se întâmpla cu şase săptămâni înainte de ieşirea dvs.

În acest timp erau tot felul de zvonuri lansate prin aparatul de dezinformare al Securităţii. Îmi amintesc de un zvon cu un cutremur de proporţii catastrofale care urma să aibă loc. În urma unor constatări ale experţilor japonezi, cutremurul ar fi fost în Vrancea şi ar fi urmat să rupă România în două, provocând o falie imensă între Vrancea şi Agigea. Asemenea lucruri erau lansate pentru ca oamenii să uite de foame şi de frig, să stea cuminţi, pe cât se poate, rugându-se lui Dumnezeu. Mişcarea dumneavoastră, din câte am dedus, a avut la origine o cauză mai precisă: nu vi s-au plătit salariile.

Voce: La începutul mişcării...

Romulus Rusan: Totodată era la câteva zile după ce se tăiaseră cu 30% raţiile de electricitate, urmând ca cei care depăşesc numărul de kilowaţi, fie în întreprinderi, fie în locuinţe, să plătească o amendă.

Voi încerca să reconstitui începutul; vă voi ruga pe dvs. să continuaţi, povestind fiecare cum a trăit ieşirea în stradă. Era zi de alegeri locale, 15 noiembrie. Trebuia să mergeţi la vot. În noaptea de 14 spre 15 noiembrie schimbul III fusese reţinut pentru a vota odată cu schimbul I. Urma să votaţi chiar în întreprindere, prin cumularea acestor două schimburi, în Secţia de Sculărie. V-aţi unit, ca să spun aşa, aţi cerut la administraţie plata salariilor, care întârziau, şi apoi, în urma unor răspunsuri foarte evazive, aţi pornit spre sediul Comitetului de partid, din centru - veţi spune cam câţi estimaţi că aţi fost - şi pe parcurs, fiind duminică, vi s-au adăugat foarte mulţi oameni din cartierele pe care le străbăteaţi şi din alte întreprinderi. Cum era, de pildă, dl. **Sommerauer**, de la un liceu tehnic sanitar. Şi aţi ajuns, o să spuneţi cam câţi credeţi că eraţi, la sediul Comitetului de partid din centru. Cine vrea să spună cum a fost în dimineaţa de 15 noiembrie?

Dănuţ Iacob: Încep eu pentru că, într-adevăr, provin din acea secţie, împreună cu colegii mei **Marius Boeriu** şi **Iosif Farcaş**. Evenimentele stau, într-adevăr, aşa cum le-a arătat dl Rusan. În seara de 14 noiembrie, la schimbul III li s-a comunicat colegilor mei că salariul a fost diminuat cu 30% pentru nişte cauze care nu depindeau de noi, ci de întreprindere. Ni s-a spus că am depăşit planul la cheltuieli, la energie electrică, deşi cu o săptămână în urmă ni se anunţase că am depăşit planul la producţie cu 20%. Atunci, oamenii au fost nemulţumiţi şi s-au oprit strungurile, frezele pe care lucrau colegii noştri. Au cerut să vină şeful de secţie să dea lămuriri, şeful de secţie fiind şi ofiţer de serviciu pe întreaga întreprindere. A venit, a trecut direct la ameninţări: „Dacă nu vă convine ceea ce aţi primit, vă voi trimite în Valea Jiului, pentru că acolo sunt locuri de muncă“. Nemulţumiţi de aceste răspunsuri, oamenii nu au început lucrul; au continuat să ceară lămuriri. Asta a durat ceva. De la o oră la alta, el tot venea şi spunea: „Apucaţi-vă de lucru, o să găsim soluţii, o să vă lămurim că noi avem dreptate, şi nu dvs.“. Asta a durat până dimineaţa, în jurul orei 7, când noi veneam la muncă în schimbul unu.

Pentru că era zi de alegeri, ni se permitea să intrăm pe poartă până la ora 11, pentru a ni se da posibilitatea să mergem la vot. Când am ajuns în secţie, colegii mei ne-au informat: „Noi nu mai vrem să muncim până nu ni se dau banii, până nu ni se creează condiţii“. Era

frig, era lună de iarnă, au zis: „Aşa nu se mai poate“. A venit conducerea de partid, ne-a ameninţat în continuare cu Valea Jiului: „Dacă nu vă convine vă trimitem în Valea Jiului. O să vedeţi cum se lucrează acolo la o sută de metri sub pământ“. Bineînţeles, oamenii au răspuns: „aşa ceva nu se mai poate, ne ameninţaţi că ne trimiteţi în Valea Jiului! Noi avem copii, avem familii. Ne-aţi anunţat că am depăşit planul“. După care - ştiţi că erau foarte ironici - ne-au întors spatele şi au plecat.

Eram deja cam două-trei sute de persoane, toţi nemulţumiţi. Am hotărât să mergem la director, am zis că şeful de secţie şi de partid nu sunt suficienţi. Toată coloana am hotărât atunci să mergem din secţie în secţie, să adunăm mai mulţi colegi. Au venit lângă noi colegii de la *Scularie*, o secţie nouă, şi cei din *Secţia 520*, care lucrau pentru export. Fac această menţiune deoarece aveau alte culori la salopete şi erau într-un du-te vino: când ni se alăturau nouă, când plecau, pentru că le era frică - erau uşor de recunoscut după costumaţie. La un moment dat, trecând dintr-o secţie în alta, ne-am făcut din câteva sute câteva mii. Am trecut şi am spart acele vitrine în care erau însemnele partidului, în care secretarii de partid pe secţie erau cei mai harnici; era o idee falsă, noi munceam şi ei îşi luau drepturile.

Am ajuns în faţa conducerii, la palatul administrativ. Am cerut să stăm de vorbă cu directorii întreprinderii. Bineînţeles că ei n-au vrut, au fugit care pe unde au apucat. După care nu mai ştiam ce să facem. Noi credeam că dacă ajungem în faţa palatului administrativ, acolo ne vor da lămuri, ne vor zice: „Vă dăm banii înapoi, da, aveţi dreptate“. Lucrul acesta nu s-a întâmplat. Ne-am manifestat şi acolo destul de violent, am spart geamurile, apoi am ieşit în afara întreprinderii, pe amândouă porţile care cuprind palatul administrativ - flancul drept şi flancul stâng. Împreună cu colegul **Vulpe Cornel**, Dumnezeu să-l odihnească, ne-am urcat pe porţile întreprinderii, am luat steagurile cu însemnul secera şi ciocanul şi le-am dat foc. Am luat apoi tricolorul, ne-am pus în fruntea mulţimii şi am strigat: „Hai să mergem la Prefectură!“, adică unde era atunci sediul Comitetului judeţean de partid. Puţini dintre noi au avut curajul să ne urmeze; deşi eram la început 7-8.000 de oameni, am rămas două-trei sute. Am plecat pe strada Florilor, pe unde se făcea accesul la întreprindere.

Am mers pe acea stradă, strigând încontinuu: „Haideţi cu noi“. Apoi au început primele scandări cu scop social: „Vrem căldură, apă caldă, vrem mâncare la copii, Vrem banii înapoi, Nu ne mai furaţi“. Am ajuns pe Calea Bucureştilor, strada care duce aproape până la sediul Consiliului Judeţean; acolo veneau oameni din spate. Erau cei care se duseseră să se schimbe în hainele lor civile, fiindcă le era frică să vină în salopete. Am reluat marşul. N-o să uit toată viaţa mea ceea ce am simţit atunci când am ieşit pe stradă. Deşi era noiembrie, frig, lumea era cu flori la balcoane, striga, ne aplauda şi ni se alătura. Pe toată strada, cât este de mare, şi pe stânga şi pe dreapta, lumea ne aplauda. Noi, în teribilismul nostru de copii (aveam 19 ani atunci), ne vedeam ca în filme: acum mergem şi dăm jos comunismul. Deşi nu s-a întâmplat deloc aşa.

Ajungând în faţa Spitalului Judeţean, unde am ridicat acum o troiţă, am trecut pentru prima dată de la cererile noastre („Vrem căldură, apă caldă, mâncare“)la „Deşteaptă-te,

române“. Un coleg al nostru, prezent aici, a dat tonul la „Deşteaptă-te române“ - l-am intonat cu toţii, doar prima strofă, ce ştiam noi, după care un glas puternic, n-aş putea să menţionez cine, a strigat: „Jos Ceauşescu, Jos comunismul!“ De atunci, pe distanţa de doi kilometri, până la Consiliul Judeţean, s-a scandat continuu „Jos comunismul, Jos Ceauşescu! Jos dictatura!“. La un moment dat am văzut nişte miliţieni care se plimbau acolo, pentru că treceam pe lângă licee, erau secţii de votare, şi ne-au zis: „Domne, aveţi grijă că la Hidromecanica, într-o intersecţie mare unde erau şantiere în lucru, s-au pus mitraliere, o să tragă în voi“.

Am luat atunci hotărârea să punem copiii în faţă; erau foarte, foarte mulţi copii printre noi, cum sunt ei curioşi. Ne-am spus că aşa n-au cum să tragă; am pus copiii şi femeile în faţă, noi în eşalonul doi, şi am mers în continuare scandând „Jos Ceauşescu, Jos dictatura, Jos comunismul“. Am ajuns la sediul de partid şi am cerut să discutăm cu cei din conducere. N-a venit nimeni, doar un primar, dl. Calancea, care a zis: „Domn’e, staţi aşa un pic, că acum am dat telefon la Bucureşti, s-ar putea să se rezolve problemele dvs.“. Mulţimea, în special femeile, că ele duc greul, era atât de furioasă, încât l-a smuls pe acel primar din mijlocul nostru şi l-a bătut, după care tot femeile l-au îngrijit. S-au îngrijit de el undeva într-o zonă neutră.

Am pătruns în sediul de partid. Acolo, ceea ce ne-a dat ochilor să vedem... am rămas stupefiaţi. Era o masă foarte mare, plină cu toate bunătăţile, ceea ce ştiam noi de la televizor sau de pe video. Erau mesele pline cu caşcaval, banane, portocale, sucuri de toate felurile, Brifcor, cum era atunci, Pepsi, ceea ce noi nu vedeam, nişte pâini mari. Şi am început să ne înfruptăm. Am dat colegilor, am aruncat pe geam. „Haideţi înăuntru să vedeţi cum este!“

Aş ruga acum să fiu completat de colegii mei, mai ales de **Marius Niculăescu**, care a avut un rol important atunci. Aş vrea să povestească el mai departe.

Marius Niculăescu: Colegul meu v-a povestit aşa, un fel de film al evenimentului de atunci. După atâta timp, filmul a rămas intact pentru noi, ni-l aducem aminte aproape minut cu minut. 15 noiembrie n-a fost un accident. Comunismul, ca sistem, era o orânduire împotriva firii umane. A făcut mai mult rău decât se putea face în anii de istorie câţi au trecut. Chiar dacă scânteia a plecat de la nevoia cea mai firească - „ne e foame, ne e frig, vrem căldură, vrem mâncare“ -, în cel mult o oră masele acelea de oameni au uitat că le e foame, că le e frig şi au început să strige lucruri de neconceput pe vremea aceea. Nu mai voiau neapărat pâine, voiau libertate, nu mai voiau căldură, voiau să scape de dictator. Ne-am uimit şi pe noi: am rămas uimiţi de ce spuneam şi de adeziunea pe care o simţeam în jurul nostru. Erau oameni pe care nu-i cunoşteam, care nu aveau nici o legătură cu uzina, n-aveau legătură cu cele 30% care nu ni se dăduseră nouă la salariu; ei bine, au început să se adune şi să strige în cor acelaşi lucru. În momentul în care am ajuns în faţa Prefecturii de astăzi, pe atunci Consiliul judeţean de partid, nu ne băteam cu primarul. Degeaba, că a venit Calancea şi ne-a spus „Se va rezolva“. N-avea ce să rezolve, cel mult să ne dea nişte bani sau să ne mărească raţiile de alimente. Dar noi nu mai voiam asta. Noi voiam să se termine. Gata. Aveam

impresia că de mâine vom fi iarăşi liberi. Nici măcar nu ştiam ce înseamnă libertatea. Eu m-am născut în 1963. Nu ştiam exact ce vrem, dar nu mai voiam ce fusese până atunci. Când am intrat în sediul central, am văzut acolo o masă pregătită în cinstea alegerilor, a victoriei cu 99,999%; era o vorbă, „poporul se înfruptă prin aleşii săi“, şi într-adevăr aşa era, o masă bogată. Cred că nu mâncasem portocale de trei-patru ani de zile. Ei, aceste portocale nu au fost luate acasă, n-au fost ascunse în haine, ci au fost aruncate pe geam. La fel, au fost aruncate pe jos roţi de caşcaval la care nici măcar nu aveam dreptul să visăm... Dacă cereai caşcaval la alimentară venea Securitatea şi spunea „ce faci, domn'e, eşti agitator?“. Bine, în sediu eram poate 60-70 de oameni, restul de zece mii erau afară şi strigau să cadă dictatura, să cadă comunismul, că „Vrem libertate“...

Voce din sală: Şi „Jos Ceauşescu“

Marius Niculăescu: Da, pentru că în mintea noastră el reprezenta comunismul, dacă el cade, cade comunismul.

Voce din sală: Şi nu era aşa?

Marius Niculăescu: Nu ştiu, comunismul era mult mai complex. Ceauşescu era un vârf de aisberg. Vorba colegului: „o piesă mică“, şi poate piesa cea mai proastă.

Vocea: Aşa vedem astăzi.

Marius Niculăescu: Da, azi putem vedea că el a căzut, dar au rămas multe rămăşiţe în spatele lui.

Noi am încercat să traducem plastic îndemnul celor de jos, să cadă Ceauşescu. Pe frontonul clădirii era un mare portret făcut, un Ceauşescu buclat, imposibil să nu ni-l aducem aminte, un panou de 3-4 metri înălţime, legat în stilul cel mai comunist posibil, cu fier beton. M-am urcat acolo, am început să desfac fierul acela, în ideea de a-l da jos pe Ceauşescu, măcar cel pe care îl aveam în mână, acolo. A durat ceva, vă daţi seama că era greu pentru un om să răsucească fierul acela. Mă gândeam că toată lumea vede că ăsta se mişcă. Băteam şi cu picioarele, cu mâinile. Ceva în subconştient mă avertiza de faptul că mă expun, pentru că toată lumea aşteaptă să vadă cine e cel care aruncă tabloul ăla de acolo. Dar n-a mai contat, şi i-am dat drumul, tabloul a căzut, s-au auzit urale. Mai târziu am văzut pozele mele apărând în spatele tabloului, prezentate de securiştii care mă anchetau. Dar a fost prima oară când am văzut un val de oameni repezindu-se spre acelaşi punct, cu aceeaşi dorinţă de a distruge. Zecile, miile de oameni de acolo voiau toţi să ajungă pe cei 4 metri pătraţi pe care căzuse tabloul, să-l calce în picioare. Asta a fost părerea braşovenilor despre comunism, despre Ceauşescu, despre câtă apă, căldură, lumină şi ce viaţă frumoasă ne poate el da nouă.

Spre norocul nostru, am început să uităm şi poate că e mai bine că putem uita toate suferinţele prin care a trecut poporul. E totuşi bine că ne putem aduce aminte că omul, în sine, mai educat sau mai puţin educat, are o limită a rezistenţei şi o demnitate a sa, care nu-i permite să stea trântit şi călcat în picioare ani şi ani de-a rândul. După atâta timp, vă pot spune că 15 noiembrie nu a fost doar un moment în care eu sau cei din jurul meu au făcut ceva, ci a fost o cotitură de la ceea ce cunoşteam până atunci. Chiar dacă după aceea am fost

arestaţi, bătuţi în celule şi ni s-a spus „Şi ce-aţi făcut? N-aţi făcut nimic!“, eram conştient că am făcut mai mult decât vor ei să recunoască. Până la urmă a fost primul semnal dat de blocul de Est: acest sistem va cădea, că nu mai rezistă, a ajuns la saturaţie. Noi, ca români, ar trebui să ne mândrim cu asta. A fost un semnal atât pentru cei de afară, pentru popoarele din Est, că sistemul ăsta e putred şi poate fi zdruncinat. A fost un semnal puternic chiar şi pentru cei care erau de partea cealaltă a baricadei, de partea lui Ceauşescu şi de partea Securităţii: oricâte eforturi ar depune, vor putea închide nişte oameni şi vor putea nimici câteva persoane sau zeci de persoane, dar nu vor putea opri în loc masele şi conştiinţa acelor mase. Acest lucru s-a demonstrat puţin mai târziu, din păcate cu mai mult sânge vărsat.

Ce a fost pentru mine extraordinar după ce am scăpat de Securitate a fost faptul că, deşi am fost deportat din Braşov într-o întreprindere din Botoşani, m-am simţit şi acolo ca acasă. În clipa în care un om dădea mâna cu mine, simţeam căldura, era o strângere de mână adevărată. Parcă mi-ar fi spus „Bravo, ştiu ce-ai făcut“. Culmea e că toată lumea din jurul meu ştia de ce sunt acolo şi nimeni n-a avut ceva de spus împotriva mea. S-a întâmplat să merg prin ţară în cei doi ani de deportare, în diverse delegaţii. Intram în câte o întreprindere, la Turda, de exemplu. În 5 minute, muncitorii de acolo ştiau cine sunt şi ce-i cu mine; toată lumea mă întâmpina numai cu zâmbet. Pentru mine a fost clar că nu va mai dura mult, chiar dacă era o perioadă grea din viaţa mea. Era prea mult sprijin în jurul meu ca să nu ştiu că, într-un timp mai scurt sau mai lung ,ce am început noi la Braşov se va întâmpla.

Voce din sală: Exista o solidaritate muncitorească.

Florin Postolachi: Eu mi-l aduc aminte foarte bine pe **Marius Niculăescu**. Marius a uitat să spună, din modestie cred, că în acel moment el nu era la uzină, era acasă, în balcon, cu copilul în braţe. Văzând mulţimea, a dat copilul nevestei şi a coborât în stradă. Uită să spună, pentru că e modest. Este primul lucru frumos pe care îl ţin eu minte.

Pot să completez cu ziua de 15. În momentul când ne-am întors la uzină, deja se ştia că suntem în vizorul Securităţii; repercusiunile au urmat imediat.

Un alt moment frumos de care îmi aduc aminte: au încercat să ne excludă din UTC prin votul colegilor noştri. Şi în acele momente s-a văzut acea solidaritate de care povestea colegul meu. Toţi cei implicaţi - cei de la conducerea UTC pe ţară şi şefii partidului pe Braşov - erau adunaţi în acea sală. Au cerut condamnarea noastră la pedeapsă maximă şi excluderea din UTC. Nici unul din colegii noştri care erau în sală n-a ridicat mâna. Cu toate că se citea pe faţa lor frica şi toate celelalte sentimente normale în acele clipe, nici unul n-a vrut să ridice mâna să ne excludă. Văzând că nu ne pot exclude în acest fel, indivizii mi-au cerut mie şi dlui Tudose să ieşim din sală, gândindu-se probabil că acei colegi se tem de noi sau le este ruşine să ne excludă. Nici în acel moment, după ce ieşisem din sală, colegii noştri n-au votat excluderea noastră din UTC. Erau părtaşi, prin gestul lor, la ceea ce făcusem noi. Erau mândri că suntem colegii lor şi ne aprobau acţiunea pe care o făcusem.

Am fost arestaţi seara. Bine, pe cei pe care i-au prins i-au arestat chiar în 15, la locul faptei. O parte dintre noi au fost arestaţi de acasă. Au venit echipe de 4-5 miliţieni, care ne-au

arestat din mijlocul familiei. Au pretextat că ni se ia doar un interogatoriu şi că urmează să ne întoarcem la casele noastre. Prima seară la Miliţia Braşov a fost cea mai dură. Am fost bătuţi de indivizi care se află şi acum în Poliţia Braşov. Acum câteva luni unul dintre ei, care ne-a bătut pe mulţi dintre noi, susţinea că i-am fi rupt falca, că l-am bătut noi...

Voce din sală: Colonel.

Florin Postolachi: Nu ştiu. Nu, nu putea să ajungă colonel, el era bătăuş, nu avea creier pentru afaceri.

Voce din sală: N-ai nevoie de creier pentru afaceri, ai nevoie de stele.

Romulus Rusan: Vreau să ne întoarcem la manifestaţia propriu-zisă, să nu ajungem deocamdată la arestări.

Poate dl. Sommerauer ne spune cum a observat el mulţimea şi cum s-a alăturat manifestaţiei. Dânsul nu era la întreprindere dvs., la Steagul Roşu. Dl Sommerauer, unde eraţi când aţi văzut coloana?

Werner Sommerauer: Eram acasă când au ieşit muncitorii din uzină. Fiica mea, care avea aproape 14 ani, se juca afară. Auzeam strigăte. Şi vine ea în casă: „Tati, tati, ia auzi că muncitorii vin şi strigă". „Or fi strigând" - în faţa noastră era un stadion şi mereu se striga, credeam că a fost vreun meci. „Nu, strigă «Jos comuniştii»". Eu aşteptam acest lucru, eram pregătit pentru el încă din '79, dar este o poveste ceva mai lungă.

Eu am strâns multe dovezi încă de la greva minerilor, dar eram conştient că s-a întâmplat totuşi ceva. Aşteptam să iasă de undeva, fiindcă eram conştient că n-or să fie alegeri. Când am auzit ce spune ea, m-am dus, dar deja coloana trecuse. M-am îmbrăcat repede şi i-am spus fiică-mi: „Tu stai cuminte acasă, că eu ştiu ce este". Am ajuns din urmă coloana, chiar când începea să cânte „Deşteaptă-te, române", între primele rânduri. Un băiat care locuia cu mine în bloc, **Hoszu**, era şi el acolo. Am pornit împreună cu băieţii către Comitetul de partid orăşenesc.

Am vrut să fiu mai mult observator. Urmăream deja alte evenimente: disidenţi, oameni împuşcaţi la Dunăre, mişcarea Paul Goma; înregistram pe benzi relatările de la Europa Liberă. Am fost unul dintre cei care am aderat la Sindicatul Liber al Oamenilor Muncii, dar corespondenţa mea s-a oprit la Securitate. Eu o trimisesem către Bucureşti, căsuţa poştală 17 post restant, dar am ajuns eu la Securitate şi scrisoarea unde trebuia, adică tot acolo. Am avut o zi de anchetă atunci la Securitate, dar din ziua aceea - eram anonim, nu se ştia de mine că eu aveam corespondenţă şi cu străinii, peste tot - nu mai primeam scrisorile întregi, erau rupte, cu o ştampilă că s-au deteriorat la transport. Multe alte scrisori nici nu le-am primit. Ştiam că este un moment de tensiune încă de la greva minerilor, apoi Paul Goma şi SLOMR, unde am participat şi eu.

Aşteptam, eram deja bine documentat şi despre alegerile din '85: atunci am ştiut că regimul nu mai poate dura. Se aştepta momentul acesta de alegeri, din '87. Eu citeam multe reviste din străinătate; nevasta mea lucra în Poiana Braşov, unde veneau străinii. Ea aducea reviste şi eu făceam fotomontaje pe hârtii.

Înainte chiar să înceapă, am auzit de la Europa Liberă că la Tractorul a fost o neînţelegere. Mi-am zis că undeva trebuie să iasă, că nu se poate să rămână aşa. Deviza electorală era „Ordine şi disciplină“, nu mai erau alte anunţuri electorale pe manşetele ziarelor sau altundeva. Am înţeles din acestea că e atât de agravată tensiunea, încât trebuie să izbucnească undeva. Am mai înţeles din această deviză că n-o ne să mai putem plânge, o să se înmulţească securiştii. În întreprinderi secretarii de partid primeau sarcini serioase: să fie urmărit fiecare, să se facă rapoarte. Eu am înţeles asta şi m-am bucurat că Steagul Roşu a fost acela care a ieşit.

Am fost cu băieţii până în centru. Aşa cum am povestit, am dat jos şi portretele din interior. **Paveliuc** (un băiat care a fost căutat, dar nu a fost prins, parcă) a scos hidranţii: nu ajungeam la portrete şi le-am dat jos cu furtune cu apă. Sigur că ei n-au mai strâns furtunul şi apa a curs pe scări pe jos. Băiatul era elev la şcoala profesională, tot la Steagul. Nu ştiu ce s-a întâmplat, am auzit că doar l-ar fi bătut; a rămas nejudecat şi nedeportat, n-a fost cu noi la judecată. Tot el a tras jos liniile de la troleibuze - nu mai puteau circula, erau mii de oameni acolo care s-au ataşat la această demonstraţie. Cum am spus, eu am fost observator. Am mers cu ei şi am adunat documente din clădiri. Voiam să le am, să le pun bine: erau totuşi documente istorice, despre ce au vrut ei să facă în perioada aceea fără să promită. Am dus acasă toate documentele cu sarcini, cu munca patriotică, cu nu ştiu ce, o frumuseţe. Am ajuns înainte de a începe arestările acolo. Apăruse deja un Tab care nu ştiu ce făcea. Unii strigau că aruncă gaze, alţii că ne filmează din Tab. Se ajunsese şi la sediul PCR şi dincolo, la Primărie. S-a reuşit şi s-a intrat. Funcţionarii de acolo aveau de toate, dormeau pe perne, aveau ciocolate. Sigur, au scos un televizor color - ştiţi că nu era televiziune color - eu i-am spart geamul şi i-am ajutat pe ei să-i dea foc.

Romulus Rusan: Era cineva cu cască albă?

Werner Sommerauer: Da, era. Acel cu casca albă a scris pe clădire „Jos comunismul. Vrem libertate, dreptate şi adevăr“. Este şi acum scris. Eu am luat aparatul de radio cu mine în deportare, la Tulcea, şi am auzit că Securitatea a încercat să radă scrisul ăla. N-au putut, că era vopsea roşie din Steagul, cu care se marcau numerele la maşini. Cred că se vede şi acum. Au trimis oameni să zugrăvească peste el, n-au putut să radă. Am fost de faţă când s-au scris toate acestea pe clădirea care e acum Prefectură. După ce am venit din deportare, am vrut să verific: se cunoaşte, culoarea e alta decât cea de deasupra, s-a astupat.

Romulus Rusan: Dl. Oprea pregăteşte o carte care va fi lansată la Braşov.

Marius Oprea: Mărturiile de până acum se verifică din mai multe puncte de vedere. Pe de o parte, majoritatea celor care au vorbit, atunci când s-a înfiinţat Asociaţia 15 Noiembrie 1987, în 1990, au scris în memorii, pe larg, cam ceea ce auziţi acum despre izbucnirea revoltei. Pe de altă parte, împreună cu colegul **Stejărel Olaru**, am întreprins, în cadrul Institutului Român de Istorie Recentă, un proiect de istorie orală. Am o echipă de studenţi coordonată de colegul meu, care au realizat circa o sută de ore de înregistrări cu membrii Asociaţiei 15 noiembrie. Cei prezenţi sunt doar o parte din cei care apar în această

carte, care va apărea la sfârşitul acestei săptămâni la Editura Polirom. Titlul ei este, cred, sugestiv: „Ziua care nu se uită. 15 noiembrie 1987 Braşov“. De fapt, aceasta este şi miza de la care am pornit noi. Nu am încercat să forţăm interlocutorii; le-am cerut doar să rememoreze acele aspecte pe care nu le vor putea uita niciodată. Noi nu am întrebat „dar acolo cum a fost, dar dincolo cum a fost?“, ci am lăsat pe fiecare să-şi povestească propria experienţă, pentru că fiecare, în cursul manifestaţiei, a avut un traseu puţin diferit de altul. Veţi vedea, atât în carte, cât şi de aici, că toate aceste relatări se completează în mod fericit.

Dl Rusan vorbea despre documentele istorice. Din păcate, documentele despre 15 noiembrie 1987 sunt şi în prezent ocultate. Am făcut cu aproape un an de zile în urmă o cerere la CNSAS pentru a primi dosarul de problemă privind cele întâmplate în 15 noiembrie 1987, dosar redactat din perspectiva organelor represive, din perspectiva Securităţii. În cele din urmă, după câteva luni bune de aşteptare, am primit un dosar de circa 70-80 de pagini, din care trei sferturi era sentinţa dată în procesul din decembrie, cel la care s-a hotărât deportarea a 61 de muncitori. În afară de această sentinţă, dosarul mai cuprinde un singur document emis, după toate aparenţele, de Miliţia din Braşov. Documentul cuprinde un tabel nominal cu cei anchetaţi la Miliţia din Braşov, 186 de persoane. Doar 61 din aceşti 186 au fost ulterior deportaţi. Interesant este însă - singura „scăpare“ în legătură cu cele petrecute atunci - că în dreptul fiecărui anchetat sunt trecuţi şi anchetatorii. Pentru prima dată, în urma publicării acestui volum, muncitorii au ocazia să afle numele celor care i-au anchetat. Din păcate, din motive care ne scapă, dar care cred că pot fi lesne de înţeles, o serie întreagă de persoane importante în momentul de faţă au participat la latura represivă a celor petrecute...

Romulus Rusan: Acest document, precum şi un altul din arhiva CC al PCR, pe care îl deţine dl. **Moraru**, vor fi reluate în partea a II-a a discuţiei, care se va ocupa de represiune.

Eugen Tudose: În primul rând vreau să mulţumesc pentru primirea mai mult decât caldă pe care ne-a făcut-o *Academia Civică*. Aşa cum a amintit d-na Ana Blandiana, sunt bucuros că fac parte din *Alianţa Civică*, sunt chiar unul din semnatarii acelui comitet de iniţiativă.

Să începem cu dimineaţa de 15. Dimineaţa am fost în schimbul I, la Secţia 410 Sculărie. Şi astăzi lucrez tot la această secţie.

Romulus Rusan: Ce făceaţi acolo, de fapt? Lucraţi la camioane?

E. Tudose: Nu. Secţia Sculărie are un specific aparte: ca şi 440, furnizează servicii către celelalte secţii de producţie ale camionului.

Romulus Rusan: Era pe flux, dar nu făcea direct piese de camion. Cum era situaţia, eraţi în întârziere cu planul, sau, dimpotrivă, îl depăşeaţi? De ce nu vă plăteau?

E. Tudose: Nici un muncitor nu avea cunoştinţă despre parametrii economici ai societăţii. Cert este că în preziua, de fapt cu două-trei zile înainte de 15 noiembrie, toată lumea a fost anunţată că vor avea loc reduceri ale salariilor pe motiv de neîndeplinire a planului.

Romulus Rusan: Dar era neîndeplinit sau era un pretext?

Voce din sală: La export.

R. Rusan: La export, adică la camioane, nu la secţia dvs.

E. Tudose: Noi, ca simpli executanţi, nu aveam cunoştinţă de chestiunile legate de bugetul întreprinderii sau de realizarea planului. La revolta celor din secţia 440 - de fapt ei au început, în noaptea de sâmbătă spre duminică - a contribuit foarte mult anunţul că se taie din salarii. Ne spunea o dată că se taie 17%, altă dată 30%, altă dată nimic, asta în timp, în două-trei zile. Bineînţeles că această situaţie de nesiguranţă creează şi nemulţumire. Până să ieşim pe porţile uzinei, colegii de la 440 şi noi, cei de la Sculărie, am avut ideea să facem un traseu prin uzină, să solicităm şi participarea celorlalţi muncitori. Uzina e un colos de câteva zeci de hectare, sunt adevărate străzi între secţii.

R. Rusan: Aveaţi încredere unii în alţii sau erau oameni de care trebuia să vă feriţi? Cine erau, secretari de partid?

E. Tudose: Asta nu pot spune, dacă erau... Nu cred că între noi se afla şi un secretar de partid sau cine ştie...

R. Rusan: Dar ce făcea secretarul de partid? Se făcea că nu vede? Vă turna?

Voce: Nici măcar maiştrii n-au fost.

E. Tudose: Îşi lua notiţe. A durat două ore tot parcursul ăsta, plecând de la 440 la Sculărie şi intrând prin celelalte secţii din uzină,. Vă daţi seama cât de lung a fost traseul. Aşa cum a menţionat şi Marius, cel mai emoţionant pentru mine a fost momentul în care am văzut oameni pe stradă plângând. Mi-am dat seama că noi facem ceva mult mai mult decât am fi vrut să facem.

R. Rusan: Vreun inginer a fost cu dvs.?

E. Tudose: Nu.

R. Rusan: Nici pe stradă?

Dănuţ Iacob: Poate în civil.

E. Tudose: E posibil. Lumea ni s-a alăturat. Pe drumul spre Prefectură, în aproximativ 4 km, din două-trei sute de persoane, câţi am ieşit din uzină, ne-am trezit cu o mulţime de mii de oameni, 6-7.000. Tot scuarul din faţa Prefecturii era înţesat de oameni, până la Modarom, Liceul Unirea, parcul care separă strada de Primărie.

Ziarist din sală: Vă aşteptau.?

E. Tudose: Nu. A fost un efect spontan. Iniţial eram 2-300 de oameni.

R. Rusan: Vreţi să spuneţi dumneavoastră cum aţi început, să vedem fiecare cum a pornit?

Mihai Macovei: Lucram la Turnătorie, la Sectoarele Calde. Dumnealor, cei de la Sculărie şi de la Secţia 440, au venit în secţie la noi şi ne-au „instigat". Eu am venit însă fără să fi fost „instigat".

Voce din sală: De-abia aşteptau.

M. Macovei: Da, aşteptam. Eram şi noi nemulţumiţi de neplata salariilor. În 10 noiembrie trebuia să ni se plătească salariile; ni s-a spus însă că planul s-a realizat în proporţie de 96% şi că din această cauză se întârzie plata salariilor. Până la urmă, în 14, ne-au dat salariile, dar diminuate cu 30 şi ceva la sută. Ni s-a explicat că nu s-a realizat planul la

numărul de camioane, nu s-au vândut camioanele şi atunci s-a împărţit la toate secţiile din uzină acelaşi procent, să se plătească la fel. S-a diminuat salariul pe întreaga societate. Şi în Sectoarele Calde era nemulţumire, din cauză că acolo sunt condiţii foarte grele de muncă. Mulţi chiar de acolo am plecat. Ne deosebeam de ceilalţi prin hainele noastre foarte murdare. Astea sunt condiţiile, e praf mult.

R. Rusan: Dumneavoastră eraţi la „Calde"?

M. Macovei: Da, la turnătoria de fontă. Cel cu cască albă era tot din secţia noastră. De aici a pornit „casca albă". Maiştrii şi inginerii aveau căştile albe, ceilalţi, muncitorii, aveau căşti negre. Conducătorii aveau căşti albe. Cineva dintre noi l-a lovit pe un maistru sau şef de secţie, nu ştiu ce era, şi i-a luat casca. Au încercat să lege uşile, să nu ieşim. Cel care a luat casca s-a dus apoi în fruntea coloanei; ceilalţi îl percepeau ca pe un conducător, el fiind cu cască albă. De aici toată tevatura cu omul cu casca albă - el era liderul.

R. Rusan: Vă întrebau la anchetă cine a fost?

M. Macovei: Da, da, da. La anchetă m-au întrebat cine era.

Voce din sală : Am luat o grămadă de pumni şi de picioare...

R. Rusan: Se interesau să vadă dacă n-a fost vreun conducător. Din păcate, n-a fost - eraţi singuri.

M. Macovei: Întrebau dacă este un conducător de la locul de muncă. Am spus că nu–l cunosc, nu puteam vedea cine e în fruntea coloanei. Vedeam o cască albă, dar nu vedeam cine o poartă. După ce ne-am întors am aflat cine era cel cu casca albă.

R. Rusan: Dumneavoastră câţi ani aveaţi atunci?

M. Macovei: 21 de ani.

R. Rusan: Sunteţi moldovean?

M. Macovei: Da.

R. Rusan: Câţi eraţi moldoveni, fiindcă ştiu că erau foarte mulţi moldoveni acolo? Câţi sunteţi moldoveni din cei 11?

Voce: Acum, la masă?

Voce din sală: Doi, trei, aici.

Gheorghe Zaharia: La Bucureşti, când au început să ne ancheteze, mă întrebau care sunt preţurile medii din America sau din Occident. Eu spuneam că n-am pe nimeni acolo, să pot şti. Şi atunci a zis „voi, moldovenii, aţi vrut să faceţi dintr-o ţară românească o ţară moldovenească". Între cei 61 am fost mai mulţi moldoveni..

Marius Boeriu: Am început ziua de 15 noiembrie după o zi liberă. În data de 14 noiembrie eu am fost liber, în 15 noiembrie am venit la serviciu. Lucram în Secţia 440, de unde a şi început mişcarea.

Dănuţ Iacob: Era în 14 liber, în 15 era la muncă şi în 16 iar era liber. De unde au tras ei concluzia că el ştia ce se va întâmpla în uzină?

M. Boeriu: Am avut mult de suferit din cauza asta. Nu, pur şi simplu aşa s-a întâmplat. A fost un ghinion al sorţii. În 14 şi 16 noiembrie aveam cerere de învoire, liber. Şi am venit în 15 la serviciu, s-a întâmplat ce s-a întâmplat...

R. Rusan: Câţi ani aveaţi atunci?

M. Boeriu: 20 de ani. Am participat alături de colegii mei, pe drum, cu **Dănuţ Iacob** şi **Cornel Vulpe**, care a murit în timpul deportării, am luat steagurile, am îndemnat lumea să ni se alăture. Câtă maculatură comunistă s-a ars în faţa Consiliului Judeţean din Braşov, cred că ajungea să-şi facă elevii trei ani de zile caiete. Cred că au fost câteva mii de kg de propagandă comunistă arse acolo în faţa Consiliului Judeţean din Braşov. La un moment dat am văzut, prima oară în România, trupele de USLA, scutierii cu căşti. Din acel moment au început primele arestări. Au reuşit să împrăştie lumea, s-a dat cu gaze lacrimogene, s-a intervenit cu furtunele cu apă, lumea a fost împrăştiată după circa 4 ore.

R. Rusan: Scuturi aveau?

M. Boeriu: Aveau şi scuturi. A fost prima oară când am văzut în România trupele cu scuturi.

R. Rusan: La represiune mai revenim. Despre arestare vorbim în partea a doua. Până la arestare, mai aveţi ceva să ne spuneţi?

Dănuţ Iacob: Am intrat în sediul partidului într-o cameră capitonată, făcută frumos. Pe un birou mare (nu este dl **Duduc** aici, să confirme) era un telefon roşu, fără disc, deci fără a putea forma, un telefon scurt, către Secretariat, probabil. Dl Duduc mi-a spus „Domn'e, probabil că e telefonul roşu, pe care se poate vorbi direct". A luat telefonul şi a spus: „Domn'e, aici e Europa Liberă în Braşov. Suntem liberi. I-am terminat". Bineînţeles că vorbea undeva către lume. Nu mai văzusem până atunci telefoane ca acela. Ăsta era adevărul. Şi nea Duduc, fost cadru militar (nu este acum aici, n-am reuşit să-l găsim, e plecat undeva la ţară pe lângă Făgăraş), spunea continuu: „Băi, e numai tonul, dar ăştia ascultă tot şi numai după aia dă". „Bine, zi-i acolo că nu mai avem treabă cu ăştia, i-am ocupat." Bineînţeles că nu s-a întâmplat nimic. Dar e bine de menţionat lucrul ăsta, pentru că el îşi dorea cu adevărat libertatea.

Ziarist din sală: E interesat de obţinut înregistrarea.

Dănuţ Iacob: Nu ştiu, probabil că nu întâmplător era acolo pe birou.

R. Rusan: Era un telefon mort, nu vă răspundea?

D. Iacob: Ton avea, se auzea tonul, probabil că puteai forma numărul CC-ului sau al guvernului.

R. Rusan: Eu am aici un nomenclator – aşa se numea, nu e nici o glumă - al aparatului de partid din 1987 cuprinzând numele miniştrilor, al parlamentarilor, etc. Secretarul Consiliului de Miniştri era dl. Şerban Petru Mihăilescu. (*Glumind*): Daţi-i acum un telefon că e tot acolo, pe aceeaşi funcţie.

Florin Postolachi: Eu am plecat împreună cu **Tudose** şi cu **Benţe**. Am fost trei inşi. Am avut apoi foarte mult de suferit la anchetă pe tema aceasta. Am ieşit din uzină; cum s-a

spus şi înainte, foarte puţini, 200-300, au ieşit pe porţile uzinei. Mulţi s-au întors să-şi schimbe salopetele, pentru că fiecare secţie avea culori distincte. Am ieşit în faţa porţii, cu Tudose şi cu Benţe - la noi în asociaţie sunt şi maghiari şi români, şi ardeleni, şi moldoveni, la noi nu e nici o problemă -, iar Tudose ne-a întrebat ce facem acum, că eram foarte puţini şi, normal, ne cuprinsese teama că ne fac ăştia praf, aşa că am zis: „Haide!“. Ei bine, pe toată durata anchetei, problema lor principală a fost să afle care dintre noi trei a fost cu ideea să ieşim în stradă. Eu, cel puţin, am luat foarte multă bătaie, pentru că nu spuneam cine a avut ideea asta. De fapt, era un consens în momentul acela, nu era unul singur care să-i îndemne pe ceilalţi....

Noi mergeam pe Calea Bucureşti, pe traseu, iar mama lui **Marius Boeriu** era în balcon. L-a strigat: „Hai sus, că nu e frumos ce faci, ai probleme“. „Mamă, stai puţin că vin repede.“ Şi a venit după câteva luni.

Dan Anghel: La 15 noiembrie făceam naveta cu trenul din comuna Dumbrăviţa, în apropiere de Braşov. Am intrat pe poartă în jurul orei 6.30. Treceam prin faţa secţiei 440 şi am văzut acel grup de la schimbul III care începuse să-şi manifeste nemulţumirea în faţa secţiei. Fiind dimineaţă devreme, am întârziat câteva minute acolo, i-am ascultat, după care am continuat drumul şi m-am dus la maşină. Nici nu s-a făcut ora 7 şi deja toţi colegii erau în fierbere: „Hai, că e grevă, hai să mergem“. Eram toţi nemulţumiţi. Cu o zi-două înainte se luaseră salariile şi mulţi colegi au luat zero lei pe fluturaş, n-au avut ce să semneze, au semnat ştatul de plată fără să ridice nimic. Într-adevăr, ne-am alăturat colegilor.

A existat o solidaritate între participanţi în faţa Comitetului Judeţean de partid, după vreo oră şi ceva, două. Am simţit acest lucru; după ce apăruseră trupele, unii, mai în vârstă, au spus: „Voi care sunteţi îmbrăcaţi în salopete, tăiaţi-o, că deja încep să vă repereze. Luaţi-o prin spate pe aici şi tăiaţi-o la uzină că voi v-aţi făcut datoria“. Erau mulţi care încercau să ne protejeze, ne îndrumau spre bine. Chiar ne şi spuneau cum să ajungem mai repede la uzină. La locul de muncă, deja au început: „Tu ai fost acolo, tu ai fost aşa, ai grijă“. Se ştia la uzină: „Toţi cei care au participat să fie...“

Voce din sală: Cine vă spunea lucrul ăsta?

D. Anghel: Diverşi cetăţeni, nu-i cunosc, nu i-am cunoscut niciodată.

Voce din sală: **Tudose** a fost primul pe listă ca participant.

D. Anghel: Mulţimea care s-a adunat a fost cu trup şi suflet alături de noi - ne-a protejat când au simţit că vin să ne repereze ca „instigatori”, aşa eram catalogaţi. Ne-au spus „Tăiaţi-o prin spatele Universalului, că voi v-aţi făcut misiunea“. Eu am auzit cu urechile mele, m-au şi împins. „Voi tăiaţi-o de aici, v-aţi făcut misiunea“.

Constantin Ticu Dumitrescu: În mulţimea aceasta aţi văzut cumva elevi de liceu, studenţi?

D. Anghel: Erau, erau toate categoriile, erau şi copii...

R. Rusan: Au apărut în decembrie nişte manifestanţi de la Facultatea de Mecanică şi de la Facultatea de Silvicultură.

Dănuţ Iacob: Da, grupul de studenţi, **Cătălin Bia**, **Lucian Silaghi**, **Horia Şerban**. După ce ne-au arestat pe noi, ei au făcut o formă de protest, au scris pe uşa facultăţii: „*Fiţi alături de muncitori*“ şi „*Libertate pentru muncitori*“.

R. Rusan: Mai ales că se lansase zvonul că veţi fi condamnaţi la moarte. Ei au încercat să vă apere. Dumneavoastră vă spuneau că veţi fi condamnaţi la moarte, nu?

Voci: Ca să ne facă să ne trădăm unii pe alţii.

Dan Anghel: Da, da. Ce m-a impresionat a fost masa festivă pentru alegeri, împrăştiată către mulţime, fiecare cu ce a prins, pâine sau ce a apucat. Nu şi le-a însuşit, le rupeau şi le aruncau. Erau scârbiţi. N-am văzut pe nimeni şi nici n-am auzit să ia cineva o părticică, o rotiţă de caşcaval, să spună: „O duc la copii, că am patru copii acasă“. O rupeau, o călcau în picioare.

Voce din sală: S-a descătuşat lumea atunci.

D. Anghel: Era pe jos o mizerie de nedescris, dar era fărâmiţat totul, nu a ajuns nimic să rămână întreg.

R. Rusan: Toate astea erau în cabinetul primul secretar sau la bufet?

Voce din sală: Erau la bufet, era o sală pregătită din ajun pentru victoria în alegeri. Ştiau rezultatul.

Voce din sală: Oricum, ne-au pus să declarăm că erau din plastic sau din carton.

Iosif Farcaş: Nu vreau să mai spun mare lucru, pentru că fiecare dintre colegii mei a punctat ce a fost important. Meritul pentru această mişcare de la Braşov este al întregului oraş. Noi, cei care am fost mutaţi la Bucureşti, apoi anchetaţi şi judecaţi la Braşov, suntem cei care am rămas. Securităţii şi celor din aparatul de represiune li s-a părut că noi eram mai vinovaţi decât alţii. În locul nostru putea fi oricine. N-am fost mai vinovaţi ca alţii şi nici mai meritorii.

C. Ticu Dumitrescu: Important este cine a aprins scânteia.

Stelian Tănase: Important e şi că oamenii i-au urmat.

I. Farcaş: Meritul este al întregului oraş Braşov. Pe poarta uzinei, într-adevăr, am ieşit un număr mic de muncitori, dar pe distanţa a 100 de metri, de la Autocamioane până în Calea Bucureşti (e o distanţă foarte mică, întreprinderea se poate vedea din Calea Bucureşti) cred că numărul nostru era deja dublu sau mai mult decât dublu. Când toată coloana cu steagurile a intrat în Calea Bucureşti, cred că au fost o mie de oameni pe 200 de metri; apoi, dintr-o mie s-au făcut trei mii şi din trei s-au făcut opt. Sediul Comitetului Judeţean de partid este la vreo şase km distanţă de Autocamioane. Coloana s-a deplasat exact pe calea principală de acces, pe Calea Bucureşti, şi toată lumea ni s-a alăturat într-un fel sau altul, coloanei. Unii ne-au încurajat din balcoane, alţii s-au alăturat coloanei. Atunci s-au distrus două sedii în centru. Colegii mei au spus de sediul Comitetului judeţean de partid, dar s-a distrus şi sediul Comitetului local de partid, în aceeaşi zi.

R. Rusan: Cei care au urcat în sediile astea au fost întâmpinaţi de cineva sau pur şi simplu activiştii au fugit şi au lăsat totul baltă?

I. Farcaş: Nu a fost nimeni acolo, toţi au părăsit câmpul de bătălie. Această coloană de manifestanţi s-a deplasat pe la Uzina Hidromecanica, vecină cu o unitate militară de vânători de munte. Coloana s-a deplasat prin faţa unităţii militare, că pe acolo e traseul. Nu a ieşit absolut nimeni dintre militari, nici măcar să ne întâmpine cu o floare, să nu spun altfel. N-a ieşit nimeni de acolo. Dacă ar fi tras un foc de armă, în acea zi ar fi fost un război civil. Nu la 10.000, dar la 8.000 de oameni un foc de armă ar fi însemnat măcel sau război civil.

Florin Postolachi: Am uitat să menţionăm că s-au infiltrat printre noi ofiţeri de miliţie - ne-au şi arătat pozele la anchetă. S-au infiltrat şi ne-au spus apoi exact ce am discutat.

Voce din sală: Numai de Miliţie, de Securitate nu?

I. Farcaş: Tot aparatul represiv. La anchete au apărut în faţa noastră şi ne-au spus exact ce am discutat pe tot parcursul.

Werner Sommerauer: Aveam colegi care pe drum ne-au zis: „Las'că mâine stăm noi de vorbă".

Iosif Farcaş: Meritul e al tuturor oamenilor din Braşov.

R. Rusan: Domnule Paraschiv, vreţi să spuneţi ceva.

Nicuţă Paraschiv: Nu pot să uit niciodată şi nu cred că o să uit vreodată momentul când am ajuns la Judeţeană, atunci când s-a strigat prima dată „*Jos Ceauşescu, Jos dictatura*" şi apoi când s-a cântat „*Deşteaptă-te, române*". A mai fost o clipă pe care n-o s-o uit, chiar când ne-au adus la Bucureşti, în curtea Miliţiei. Ne-au urcat în duba aia şi cineva civil i-a întrebat pe cei doi subofiţeri care erau cu armele la capătul maşinii: „ştiţi să trageţi cu pistolul?". Atunci mi-am zis că ăştia ne împuşcă.

I. Farcaş: Trebuie spus că s-a încercat un palid dialog în faţa Secţiei 440 dimineaţa, în jurul orei 7 jumătate, 8. **Mihăilescu**, secretar de partid pe uzină, şi **Purcăroiu**, director tehnic, au venit în faţa mulţimii, era lume multă la ora aceea, din schimbul III şi din schimbul I, care nu începuse lucrul. S-a încercat un palid dialog cu noi, să ne vedem de treabă, să muncim şi, dacă vrem, să ne adunăm în jur de 10-15 persoane într-o sală de şedinţe mare cam cât o treime din sala aceasta, să ne lămurească cum e cu reţinerile din salariu. Fuseseră vreo două luni la rând diminuări de salarii: şi în octombrie, şi în noiembrie. Plus că s-a întârziat plata salariilor. Am înţeles că motivul era nerealizarea sarcinilor la export. Ştiţi că totul se dădea la export, exportul conta, nu populaţia. Dialogul nu s-a realizat, pentru că lumea a strigat: „Dacă aveţi ceva să ne spuneţi şi vreţi să ne lămuriţi, lămuriţi-ne aici, la faţa locului, nu chemaţi 10 oameni pe care să îi puteţi amăgi." Nu a existat nici un fel de dialog între noi şi conducerea întreprinderii: nici în acea zi, nici în ziua următoare, nici pe traseu.

Ziarist din sală: Au existat momente de pactizare cu miliţieni de grade inferioare sau soldaţi, cum a fost la Timişoara?

Voce din sală: În nici un caz. În Braşov nu s-a întâmplat.

Gheorghe Zaharia: La 15 noiembrie aveam 38 de ani şi doi copii, unul de 12, altul de 13 ani. Stăteam greu atunci, nu aveam locuinţă. Nu eram membru de partid.

R. Rusan: De cât timp eraţi în Braşov?

Gh. Zaharia: Din '73.

R. Rusan: De unde?

Gh. Zaharia: Din judeţul Vaslui. În Braşov m-am căsătorit, am avut doi copii acolo, locuiam în gazdă. Nu puteau să-mi dea locuinţă pentru că nu eram membru de partid. Nemulţumiri erau multe, doi copii mici, mâncare nu, cartofii la raţie, ouă la raţie, pâine la raţie. Făceam piaţa la Bucureşti şi pe la Botoşani.

Am participat şi eu, de la început până la sfârşit, pentru că pe toată lumea o durea suferinţa asta. Mi-am făcut datoria, am făcut şi un camion în ziua aia. Camionul l-am făcut, dar la vot n-am mai ajuns.

R. Rusan: La ce secţie eraţi?

Gh. Zaharia: La 580, la Motoare generale, exact la cheia uzinei, unde se face camionul. Am fost doi inşi, eu şi un coleg, **Nicu Ştefan**. Când s-a zis: „Toată lumea la primar în oraş", m-am întâlnit cu el şi i-am zis: „Băi Nicu, hai să mergem şi noi în oraş". Eu aveam doi copii, el avea trei. A zis: „Băi, Zaharia, nu mergem că avem copii". Zic: „Hai să mergem numai până aici, şi dacă o să vină în faţa noastră Miliţia, fugim şi intrăm înapoi în uzină". Am mers înainte pentru că nu ne-a întâmpinat nimeni. Nici acum nu-mi vine să cred ce-am putut să văd în ziua de 15 noiembrie '87. Lumea era curajoasă. Acum nu mai e, nu mai are curaj ca în 1987. Şi sunt şi acum necazuri foarte mari la locul de muncă.

W. Sommerauer: Condiţiile de trai care au fost cauza revoltei sunt aceleaşi ca şi atunci.

Gh. Zaharia: A fost greu, pentru că ne-a judecat, ne-a despărţit de familie. Nevasta a fost în Braşov cu doi copii, eu la Vaslui. Mi-au dat 240 de lei pe decembrie 1987. Dar a trecut, numai cu ajutorul lui Dumnezeu mai suntem acum în viaţă, dar nu ştiam dacă o să mai scăpăm de unde am fost duşi - aici în Bucureşti, la IGM (*Inspectoratul General al Miliţiei*).

R. Rusan: Vom încerca acum să reconstituim cum aţi fost arestaţi, anchetaţi, condamnaţi şi, după aceea, deportaţi. La început aş vrea să-l rog pe dl **Constantin Moraru,** cercetător **la Arhivele Naţionale,** să ne prezinte un text din arhivele P.C.R, despre cum erau văzute, la câteva zile după aceea, evenimentele de la Braşov.

Constantin Moraru: Există mai multe documente referitoare la evenimentele de acum 15 ani de la Braşov, însă acum mă voi referi numai la două dintre ele. Aceste documente ne oferă prilejul de a vedea cum a reacţionat conducerea de atunci a PCR faţă de evenimentele de la 15 noiembrie. Primele două documente au data de 20 noiembrie 1987; sunt două stenograme, prima a şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, care a durat aproape 3 ore, şi o a doua a şedinţei care a avut loc în aceeaşi zi, dar după-amiază, cu primii secretari ai comitetelor judeţene de partid. Amândouă au fost prezidate, aşa cum era normal în practica desfăşurării lor, de către Nicolae Ceauşescu, care atunci deţinea funcţia de secretar general şi preşedinte al republicii.

În prima stenogramă sunt trei intervenţii. Prima este a lui **Nicolae Ceauşescu**, a doua a lui **Constantin Dăscălescu**, prim-ministrul de atunci, şi a treia a lui **Gheorghe Pană**,

preşedintele Comitetului pentru problemele consiliilor populare. **Nicolae Ceauşescu**, în intervenţia, sa arată următoarele: „*Industria constructoare de maşini auto continuă să producă materiale de proastă calitate, nu se răspunde în nici un fel cererilor. Nu se realizează la timp şi când l-am întrebat ieri pe ministru, nici nu cunoaşte ce s-a întâmplat, că din martie până acum n-a răspuns la unele solicitări. Adică este o atitudine inadmisibilă, de neglijenţă, de indisciplină, de lipsă de răspundere, începând din conducerea ministerelor până jos. Întreprinderi care au funcţionat excepţional nu mai merg bine. Noi la Tractoare aveam capacitatea să facem circa 300 de tractoare pe zi. Nu sunt în stare să realizeze 50 de tractoare pe zi, datorită dezorganizării, pentru care vinovatul principal este conducerea ministerului. La Camioane, avem capacitatea să facem minimum 100-120 camioane pe zi şi am realizat acest număr. Acum nu sunt în stare să facem 30 de camioane pe zi.*

Unde este Comitetul judeţean de partid sau Comitetul municipal? I-am atras atenţia special tov. Olteanu în legătură cu ceea ce se întâmplă la IMGB. Şi nu s-a pus ordine. Dar nu este numai asta, pentru că la fel este situaţia şi la Braşov. Este timpul să se înţeleagă, începând cu Comitetul Politic Executiv, de conducerea partidului, de Consiliul de Miniştri, de ministere, de judeţe, că trebuie să schimbăm radical această stare de lucruri...“

S-a amintit aici că lozinca la alegerile locale era: „Ordine şi disciplină“. Din discuţiile de aici rezultă că acesta era într-adevăr punctul forte.

Constantin Dăscălescu completează cele afirmate de Nicolae Ceauşescu şi spune: „*Există o delăsare şi o lipsă de răspundere în realizarea sarcinilor colosale. Vă dau un exemplu plastic. Ieri, la Braşov am rămas de-a dreptul uluit cum e posibil un director din minister nu numai să nu-şi facă datoria, dar să facă ce-l taie capul. Directorul cu organizarea din Ministerul Construcţiilor de Maşini, care a fost trimis de ministru şi care a fost cu ministrul şi cu viceprim-ministrul la Steagul Roşu şi la Tractorul, ca să organizeze munca în două schimburi, cum aţi ordonat, practic, nu numai că n-a făcut nimic, dar a mers exact pe mentalitatea veche. Vedeţi, pe bună dreptate spuneţi dvs. că a slăbit exigenţa, facem lucruri de proastă calitate, uzinele bune au dat înapoi. Păi să vă spun şi exemple. Cu foarte multă uşurinţă, chiar şi unităţile acestea de bază, cum este Tractorul, Întreprinderea de Autocamioane, IMBG au angajat o serie de oameni... păi numai la Braşov cred că sunt 50-60.000 de oameni fără buletine de Braşov aduşi din toată ţara. I-a băgat în uzina de tractoare şi autocamioane, unde pur şi simplu au nesocotit orice tehnologii şi din acest punct de vedere, vă spun, trebuie să facem rânduială. Aceasta este una din cauzele pentru care lucrurile merg foarte prost*“. Aşa vedea lucrurile Dăscălescu.

Gheorghe Pană este de fapt cel mai critic în aprecierea evenimentelor care s-au petrecut la Braşov. Face referire exact la ceea ce aţi amintit dvs., aici, în discuţie, referitor la reţinerea de salarii care s-a făcut: „*Încălcându-se legea în mod flagrant de către conducerea centrală şi întreprindere, nu s-a făcut plata retribuţiei la timp. S-a întârziat cu 6 zile şi, pentru că n-au realizat planul, deşi au avut comenzi pentru a-l realiza în octombrie, n-au realizat planul, sigur că trebuiau să primească o retribuţie mai mică. Finanţele au făcut un abuz,*

apreciind ca să le dea în devans, să le asigure până la 75% din plata retribuţiei, deşi meritau 55%. S-au ivit unele nemulţumiri întemeiate pentru încălcarea legii. Dar în loc ca problemele acestea să fie rezolvate, să stea de vorbă cu conducerea, aceasta s-a sustras. Dimpotrivă, a încurajat şi a stimulat manifestarea de nemulţumiri, până la acţiuni antistatale, duşmănoase, deşi uşor problemele puteau fi soluţionate în uzină. Au scos oamenii din uzină şi i-au îndreptat spre Comitetul judeţean de partid. N-au intervenit cu nimic, dimpotrivă, au stimulat. Sigur, este o cinste pentru marea majoritate a muncitorilor că din toţi cei care lucrau acolo au găsit numai 120-130 de derbedei (scuzaţi cuvântul, dar aşa este scris), *că restul toţi au refuzat să se alăture. Sigur, este o cinste, dar este şi o ruşine că n-au intervenit să-i pună la punct pe aceşti derbedei şi i-au lăsat să plece din uzină.*

Sigur, vina foarte mare este a Comitetului judeţean de partid, că n-a intervenit în nici un fel la timp, a Comitetului orăşenesc, a Organizaţiei de partid din uzină, întreaga conducere a întreprinderii. De altfel, au fost toţi destituiţi şi vor trebui anchetaţi. Sigur, trebuie să o spun deschis, în Comitetul Politic, ministrul de Interne poartă o răspundere directă că lucrurile apar unde se întâmplă. În lipsa mea a vorbit tovarăşa Ceauşescu cu Postelnicu şi i-a spus: „Interveniţi şi puneţi ordine". *I-a spus acelaşi lucru: „Păi, noi nu avem ordin să intervenim". Între timp, tocmai am ajuns acasă şi am auzit că se discuta aceasta. Am intervenit şi i-am dat ordin ca în câteva minute să pună ordine. Şi realmente în 5 minute a pus ordine. Ce fel de ministru de Interne este ăsta în Comitetul Politic Executiv? Nu se poate discuta, cum aşa? Chiar când a fost numit ministru de Interne i-am atras atenţia că Miliţia nu-şi face datoria, întoarce ochii când se fac infracţiuni şi că trebuie să schimbăm această stare de lucruri*".

Un alt document este datat ceva mai târziu, 26 noiembrie. Este o adresă a lui **Emil Bobu** către Nicolae Ceauşescu, însoţită de un Raport privitor la „**desfăşurarea activităţii politico-organizatorice în rândul oamenilor muncii de la Întreprinderea de Autocamioane Braşov**", întocmit de **Ion Catrinescu**. Pe atunci era prim-adjunct al secţiei organizatorice a CC al PCR: „*Raportăm că întreprinderea de Autocamioane Braşov, colectivul de activişti ai CC, împreună cu membrii Biroului comitetului judeţean de partid Braşov au continuat desfăşurarea muncii politico-organizatorice în cadrul organizaţiilor de partid, în vederea redresării întregii activităţi economico-sociale, după evenimentul grav care a avut loc în această unitate. În prezent, atât în activitatea organizaţiilor de partid, cât şi în rândul oamenilor muncii, continuă să se ia atitudine fermă, combativă, faţă de elementele duşmănoase, anarhice, care au încălcat grav legile ţării, dedându-se la acte huliganice şi distrugeri. Se subliniază că la toate întâlnirile cu birourile organizaţiilor de partid se evidenţiază că toţi oamenii muncii sunt indignaţi de faptele grave săvârşite de grupul de huligani şi au cerut ca aceştia să primească pedepse exemplare şi să aprobe judecarea lor în uzină, în faţa colectivului de oameni ai muncii, pentru actele de vandalism, care au adus prin aceasta o pată uzinei şi daune partidului şi ţării noastre*".

În ziua de 25 noiembrie a avut loc plenara Comitetului de partid cu activul comitetului de partid Autocamioane, care „*a dezbătut şi aprobat un plan de măsuri pentru îmbunătăţirea radicală a întregii activităţi... Au fost condamnate şi înfierate faptele săvârşite de elementele duşmănoase... S-a cerut aprobarea ca cei vinovaţi să fie judecaţi şi aspru condamnaţi în întreprindere, faţă de colectivul de oameni ai muncii*."

Acestea sunt cele două documente. Mă opresc aici. Referitor la documentele scrise din Arhiva CC al PCR, cercetările sunt departe de a se fi încheiat. O să mai dureze ceva timp până o să avem toate documentele, atât de la arhiva CC, cât şi de la SRI, care deţine acum arhiva fostei Securităţi. Se pot scoate la iveală documente care să poată oferi o imagine completă asupra aceea ce s-a întâmplat la 15 noiembrie '87, coroborat cu mărturiile dvs., care aţi participat direct la acele evenimente.

R. Rusan: Apropo de arhive, din câte ştiu, aţi făcut cereri la CNSAS pentru accesul la propriul dosar.

Eugen Tudose: Toţi membrii asociaţiei am făcut cerere, după aceea s-au adunat toate cererile individuale la nivel de asociaţie şi au fost trimise la CNSAS. Tocmai ieri ne-au sosit răspunsurile.

R. Rusan: Ce se spune?

E. Tudose: Să avem răbdare. Textul este tras la xerox, am impresia. Bănuiesc că şi ceilalţi colegi au acelaşi răspuns. Ca să-l cunoaşteţi, vă dau citire adresei pe care am primit-o eu.

Răspunsul sună cam aşa: „Stimate domn, Vă aducem la cunoştinţă faptul că am primit cererea dvs. de acces la propriul dosar. Până la preluarea integrală a arhivelor fostei Securităţi de la deţinătorii actuali - SRI, SIE, SAM -, Colegiul Consiliului a demarat formalităţile de verificare solicitate prin cererea dvs. După primirea răspunsurilor de la cei trei deţinători de fonduri de arhivă, provenind de la fosta Securitate, vă vom face cunoscut rezultatul cercetărilor. Cu stimă, preşedinte, prof. univ. dr. Gheorghe Onişoru".

R. Rusan: După foarte elocventul material citit de dl Moraru, reluăm ce s-a întâmplat, cum aţi fost arestaţi, în ce moment. Care aţi reuşit să vă duceţi repede la uzină, să reintraţi în lucru? Şi ce vi s-a întâmplat dvs.?

Dan Anghel: În jurul orei 13.15-13.20 am ajuns din nou la locul de muncă. Majoritatea colegilor participaseră, în interiorul întreprinderii, alături de noi, şi acum erau curioşi să afle ce se întâmplase dincolo de poartă, marşul şi finalul. Vă daţi seama că a durat cred că cel puţin o oră până le-am expus tot filmul acţiunii noastre, până la final. În tot acest timp, maiştrii, conducerea de partid şi de UTC - de fapt de UTC, că era mai aproape de noi – veneau să mă convingă „să-mi reiau activitatea, să nu mai spun la nimeni nimic, să-mi ţin gura dacă vreau să scap, să nu afle nimeni că am participat şi eu". Nu puteam... eram ca fraţii, eram colegi, ne cunoşteam de mai mult timp şi mă rugaseră să le răspund la întrebări. În scurt timp a aflat fiecare filmul evenimentelor de dincolo de poartă. În orice caz, unul din

conducere - era şi secretar de partid - mi-a spus: „Mă, îmi pare rău de tine, că eşti băiat tânăr, meseriaş bun, dar ai făcut de râs colectivul din care faci parte“.

Voce din sală: Cum aflase el că aţi fost acolo?

D. Anghel: S-a făcut prezenţa. Se făcea din oră în oră prezenţa. Şi, automat, dacă nu eram prezent... Lucram într-un atelier de precizie şi aveam nişte lucrări urgente, iar eu tocmai lipseam de la maşină. Imediat m-au descoperit. Şi: „unde-am fost?“. Bănuiesc că au aflat şi din filmele luate de pe stradă, şi din informaţiile care curgeau rapid.

Alături de mine, din acelaşi atelier, a fost şi un coleg, student la vremea aceea, **Brumă Ioan**. El nu s-a mai întors din deportare la Braşov, a rămas la Suceava. A apărut imediat după ce am apărut eu şi mi-a spus: „Măi, Dane, o să avem probleme cu Securitatea, că deja mi-a zis cineva că am fost filmaţi, suntem trecuţi pe un tabel şi n-o să scăpăm“. Îi era teamă. „Îmi pare rău că m-am chinuit vreo trei ani de şcoală (acum făcea la seral) şi cu asta se termină toată activitatea şi toată munca mea de trei ani de zile“. Făcea şi serviciu şi facultate.

R. Rusan: Ce aţi făcut după manifestaţie. Cum aţi fost arestat şi anchetat?

Eugen Tudose: Am părăsit piaţeta aia, scuarul din faţa Prefecturii, cam la o oră de la sosirea la Prefectură, tot împreună cu **Florin** şi cu **Deneş**. Mi-aduc aminte că le-am şi spus: „Văd că nu se întâmplă nimic, nu iese nimeni să dialogheze cu noi“. Ba, mai mult, am observat că apăruseră şi forţele de Securitate, am zis: „Hai să mergem înapoi la uzină“.

La uzină am aflat, aşa cum relata şi Dan, că se făcuse prezenţa şi mi-am dat seama, am aflat că de fapt începuse să se facă prezenţa celor care lipsesc de la locul de muncă, chiar din momentele în care noi nu părăsisem încă uzina. Începuseră să se intereseze cine lipseşte de la locul de muncă. Şi asta de mai multe ori, în câteva ore s-a făcut reactualizarea prezenţei. La revenirea în uzină am fost anunţat de maistrul meu că ştie că am participat şi că n-are ce face, m-a trecut deja pe tabelul în care la poziţia mea era menţionat „a părăsit locul de muncă“. Încă de la plecarea de la Prefectură am observat grupuri de oameni care stăteau compact şi mi-am dat seama că reprezintă ori persoane din conducerea administraţiei, ori persoane din conducerea partidului sau, mai mult ca sigur, oameni ai Securităţii, ai Miliţiei. Spun asta pentru că într-un asemenea grup am observat că era şi **Ferenc Mihai**, un mare şef al UTC pe municipiu sau secretar de partid. El începuse activitatea în secţia Scularie, unde lucrez acum şi unde lucram şi atunci. Datorită rezultatelor politice, a avansat la conducerea partidului în uzină şi după aceea la municipiu. Probabil pentru că avea cunoştinţă directă cu persoanele din uzină, a fost debarcat acolo. L-am observat cum îşi nota. Am trecut pe lângă el, l-am şi salutat şi am revenit la uzină. Îmi dădeam seama, lucrul era evident, omul, dacă ne-a şi văzut... Aşa cum spunea şi Dan, mai mult ca sigur că am fost fotografiaţi, poate şi filmaţi, pe tot traseul ăsta de la Roman SA până la Prefectură. E o întreagă istorie cu filmul ăsta pe care l-ar deţine Securitatea, înregistrarea video. Cineva spunea mai înainte că o să mai dureze până va mai obţine alte probe scrise de la Securitate. Nu vreau să-l dezamăgesc, dar gândiţi-vă la următorul lucru: dacă nici *Asociaţia* nu a putut să obţină aceste documente - că de fapt asta

sunt -, d-apoi cineva din afara ei… Chiar prin textul pe care l-am citit mai înainte, vă daţi seama care este situaţia de fapt acum în România. Încearcă să se justifice, să prelungească deschiderea acestor documente, motivând cu nişte chestii copilăreşti. Noi nu am cerut ca ei să verifice nu ştiu ce în dosarele cu numele nostru pe copertă. Noi dorim ca noi să deschidem acel dosar, şi ei numai să ni-l pună la dispoziţie, nu altceva. Dar musiu Onişoru ăsta, care reprezintă, din punctul meu de vedere, structura Securităţii, fără nici o tăgadă, nu face decât să-şi bată joc de noi. E bine măcar că dumneavoastră, ca instituţie civică, faceţi public acum ce s-a întâmplat, relatarea zilei de15 noiembrie.

Mă deranjează foarte mult faptul că în România încă nu se cunosc amănunte despre revoltă. Dau amănunte despre ceea ce s-a întâmplat sau ceea ce am trăit eu direct, că altceva nu pot să spun. Dar e deranjant că în România nu se cunoaşte încă în detaliu ce s-a întâmplat în noiembrie 1987. E bine că prin iniţiativa dvs. va apărea o carte. Ce păcat că marea majoritate a cetăţenilor nu cunosc asemenea amănunte.

Mi-aduc aminte de o emisiune de la Prima TV, cu Virgil Ianţu, în „Vrei să fii miliardar“. S-a pus o întrebare: „De la ce întreprindere din Braşov, în '87...?“. Şi acela zice: „De la Tractorul“. Când am auzit, să pic. Uite, domn’e, nici măcar o chestie elementară nu cunosc!

R. Rusan: După câte ştiu, în '90, Gheorghe Robu, Dumnezeu să-l ierte, care era procuror general, v-a scos dosarele şi a făcut un recurs în anulare şi s-au anulat pedepsele. Deci atunci existau acele documente şi ar trebui să se ştie unde au ajuns.

Florin Postolachi: Problema este că dl Gheorghe Robu a venit la Braşov, a pus pe masă trei dosare, şi a spus: „Aici se află cei care v-au anchetat pe dumneavoastră. Copiile se află la SRI, la Ministerul de Interne şi la Apărare“. I-a şi nominalizat pe cei trei miniştri: erau dl Stănculescu, dl Ursu, mi se pare, şi dl Virgil Măgureanu. A zis: „Le-am înmânat câte un dosar fiecăruia, aşteptăm reacţii“. Ce a urmat nu mai ştim. Dl. Robu a fost curând schimbat din funcţie iar la scurt timp a murit.

Şerban Rădulescu - Zoner: Dumneavoastră aveţi tot dreptul să vă vedeţi dosarele penale. Există însă şi o lege internaţională a arhivelor, care prevede un standard internaţional: 30 de ani după eveniment. Deci, 30 de ani nu se mai dau uzului public, nici măcar cercetătorilor. Mai mult, la anumite excepţii, şi anume siguranţa naţională, sunt 100 de ani. Sper să nu vi se întâmple, dar sunt convins că veţi fi încadraţi în această excepţie, cu conducerea de astăzi. Vi se va spune 80 de ani.

Am participat în 1995 la dezbaterile din Parlament, când s-au mai redus puţin termenele. Acest termen de 30 de ani este un standard internaţional. Odată, când a fost o discuţie cu diversele arhive, l-am întrebat pe directorul Arhivelor Naţionale Franceze: „Sunt exact 30 de ani de când au fost în '68 acele demonstraţii în Paris. Se pot vedea? Pentru că, mai ales, se spune că s-au dus negocieri în Germania, să vină cu tancuri în jurul Parisului etc.“. Şi mi-a spus: „Da, se pot vedea, dar vedeţi, la arhivele militare au alt regim“. Am vrut să spun că la arhivele la care vă referiţi nu se poate ajunge decât prin CNSAS, cerându-vă fiecare

dosarul. Dar n-o să vi le dea această conducere păcătoasă. Regimul arhivelor este acesta: 30 de ani, pentru orice.

C. Moraru: Eu lucrez la Arhivele Naţionale. Pentru că dl Zoner a făcut referirea, da, într-adevăr termenul de 30 de ani este termenul cel mai mic, nu cel mai mare. Sunt state care au termenul mai mare. Dar există în Legea Arhivelor Naţionale un articol care specifică clar că documentele care nu intră în categoria de 30 de ani, care sunt mai recente, pot fi cercetate, sunt acolo 4-5 puncte, cu acordul dlui director general: se face cererea şi, în funcţie gradul de pregătire a documentelor, cercetătorul poate veni la sală să le studieze.

Ana Blandiana: Cred că trebuie să facem distincţie că termenele de acces la arhive, existente în legislaţia oricărei ţări democratice, sunot noarmane mai ales în cadrul unei istorii normale, o istorie în cadrul căreia ar trebui să funcţioneze şi justiţia. Pot să stea 30 de ani închise arhivele, dar în timpul ăsta justiţia să-şi facă datoria, cum nu este cazul la noi. Tocmai de asta este atât de important că dvs. aţi venit aici, sau că i-aţi povestit lui Marius Oprea, că vor apărea în cărţi mărturiile dumneavoastră, care aţi fost protagoniştii acestei istorii.

E. Tudose: La ce a spus dl Zoner am următoarea replică personală, să nu se spună că vorbesc în numele asociaţiei. Dacă se invocă motivul securităţii problemelor ce ţin de securitatea statului, părerea mea este că e un motiv aberant, cel puţin din următorul punct de vedere: noi, prin acţiunea noastră, am încercat, e adevărat fără şanse, să dărâmăm sistemul comunist. Dacă se invocă un asemenea argument, al „securităţii statului", înseamnă că aceia care susţin secretul ăsta sunt comuniştii sau regimul comunist...

R. Rusan: Cum v-au arestat, dle Tudose?

E. Tudose: Am fost arestat a doua zi, în 16 noiembrie, seara, la ora 16.00. Un echipaj al Miliţiei cu o Dacia m-a ridicat de acasă, de la socri; eu nu aveam casa mea. Am fost dus la Miliţia Braşov. Pe treptele de la intrarea în Miliţie mi s-au pus cătuşele. Am fost anchetat... De fapt, aş putea spune că n-am fost anchetat în toată noaptea aia, pentru că pur şi simplu m-au uitat într-un birou pe-acolo, prin Miliţie.

R. Rusan: Singur?

E. Tudose: Singur, da. Chiar îmi făceam probleme, îmi ziceam: „Ăştia aşteaptă să o şterg de-aici, ca să aibă motiv să mă bage şi mai rău la necaz". N-am dat nici o declaraţie pentru că n-aveam cui să dau. Probabil că erau ocupaţi în continuare cu amenajări, cu spaţii, ca să poată fi aduşi ceilalţi. A doua zi dimineaţa, până în ora 12, în orice caz, am fost îmbarcat într-o dubă, împreună cu alţi colegi, legaţi câte doi cu cătuşe, şi am fost transportaţi la Bucureşti. Bineînţeles că, în momentul acela, noi nu ştiam în ce direcţie vom fi duşi, dar bănuiam că spre Bucureşti.

Ziarist din sală: V-au pus ochelari?

E. Tudose: Ochelari nu...Am ajuns seara, era întuneric în orice caz, probabil pe la 6 seara, nu mai ştiu cât era ceasul. Mă rog, rutina medicală, amprente, am semnat ceva pe acolo, probabil ordinul de încarcerare, am fost „repartizat" într-o celulă. Au urmat două săptămâni şi ceva de anchete, o perioadă dură. Ne-au bătut... manual... Probabil că în

România este arhicunoscut modul cum se desfăşurau anchetele la sediul Inspectoratului General de Miliţie. Vreţi amănunte tehnice, unde eram loviţi? În tălpi, în rinichi, mai tare sau mai încet, palme … Sau numai invective. Era folosit tot arsenalul - fizic şi psihic.

Voci de muncitori: Nici nu ne face plăcere să ne amintim cum ne-au bătut.

R. Rusan: Eraţi bătuţi în biroul de anchetă sau vă duceau în camera de bătaie?

E. Tudose: Nu, în camera unde se dădeau depoziţiile. Bineînţeles, perioada de anchetă era aleasă aleatoriu, însă bine gândită, probabil. Şi ziua, şi seara, şi noaptea, la intervale de două-trei ore, la interval de o zi, depindea de cum considerau. Stresul era mare, bineînţeles. Oboseala fizică îşi spunea cuvântul. Mare lucru nu ştiu dacă au putut obţine de la noi. Cred că marea majoritate au declarat (pentru că ei de fapt asta voiau: să ştie cine a participat şi cine era conducătorul) exact pe cei care ştiau că sunt deja arestaţi. Ne-au arătat şi poze, din asta mi-am dat seama că Securitatea şi-a făcut treaba atunci - şi şi-o face şi acum. Important este să ne-o facem şi noi.

R. Rusan: Ştiaţi cum se numeau anchetatorii?

E. Tudose: Nu, bineînţeles.

R. Rusan: Apar în documente două nume: lt. col. Onţanu Mihai şi maior Trandafir Constantin, de la Direcţia Cercetări Penale. Ei făceau sinteza în 30 noiembrie.

E. Tudose: Fiecare anchetat avea câte un anchetator. Eu, cel puţin, am avut doi anchetatori în Calea Rahovei.

Doru Braia: Ristea Priboi a participat la ancheta unuia dintre dvs.?

E. Tudose: La mine, nu.

W. Sommerauer: La mine a apărut.

R. Rusan: Spuneţi atunci dvs., dle Sommerauer, cum aţi fost arestat şi anchetat?

Werner Sommerauer: Eu am fost arestat de acasă, pentru că eu, când am văzut ce se întâmplă, am adunat nişte documente să am şi acasă nişte probe. Eram curios să văd ce se întâmplă. Se dăduse foc la documente şi eu am luat câteva, nu prea multe.

R. Rusan: Când aţi fost arestat?

W. Sommerauer: În aceeaşi seară, de acasă, pentru că am fost urmărit. Când am văzut că vin scutierii pe motociclete - era şi un autobuz adus probabil de la Bucureşti - am plecat înainte de a se face arestări la faţa locului. Dar eram conştient că o să fiu găsit, pentru că ştiam că suntem filmaţi. Şi aşa că seara, la ora 5, am fost arestat de acasă. Tot aşa, au venit cu o maşină, „doar pentru o declaraţie“, dar n-am mai apucat să vin înapoi, pentru că de acolo am fost dus la IGM a doua zi. Când am fost coborât din maşină, mi s-au pus cătuşele şi am urcat la etajul II. Era într-un birou o doamnă blondă, erau vreo doi-trei civili, şi unul mustăcios îmi zice: „trebuie să dai declaraţie“.

R. Rusan: Au avut mandat de arestare?

W. Sommerauer: Nu au avut. „Trebuie să dai declaraţie.“ Eu am spus: „Da, da“. Pentru că ştiam că asta trebuie. Vine mustăciosul ăla şi zice: „Da pe doamna aia o cunoşti? ştii cine e ea?“ „Păi, văd că e funcţionară“, era la masă, scria. Era ofiţer şi ea. Dar ăla căuta un

motiv să mă lovească. „Da' de ce râzi?“ „Dar nu râd, cum să râd. Dacă doamna stă la masă, e normal că...“ Pe urmă vine un altul şi zice: „Ai să dai declaraţie şi ai să spui tot ce ai făcut, pentru că noi te-am fotografiat.“ Şi eu mă uit la el: „Păi atunci de ce îmi mai cereţi, dacă ştiţi ce am făcut, la ce îmi mai cereţi mie declaraţie? Nu mai dau declaraţie“. Şi am tot spus că nu mai dau declaraţie. Iese ăla afară, intră altul. Aşa că n-au apucat să mă ancheteze, pentru că la un moment dat intră un civil, totuşi, înăuntru şi nu mă mai lasă acolo. Aşadar nu m-au anchetat ei, ci m-au dus direct la Parchet. Acolo eram aşteptat de alţi doi ofiţeri care m-au anchetat.

Nu mă pot plânge, că bătaie nu am luat. Ei mi-au scris declaraţiile, le-am citit. Ce am declarat, aia au scris. Dar eu, imediat, mi-am dat seama că ei erau informaţi, căci aveau acolo dosarul de la Securitate, unde eram deja bine încondeiat. Deci n-am fost bătut.

R. Rusan: Eraţi radio-amator.

W. Sommerauer: Radio-amator la Clubul YO6KR, acolo am făcut un curs, am primit certificat şi autorizaţie, dar nici până azi nu le-am mai primit înapoi, plus aparatura, care era scumpă. Încă din copilărie eram pasionat de radio-amatori, constructori. Am fost la Vânători, la alte concursuri. Dar ei, la cercetări, m-au făcut spion. Eram spion. M-au anchetat aşa de minuţios în chestiuni de radiofonie, ca să vadă. Nu aveau ce găsi – ei căutau un emiţător - pe când eu eram receptor. Dar totul a fost deformat. La Bucureşti a venit Ristea şi m-a luat la bătaie, pentru că probabil lor li s-a spus că nu se poate scoate nimic de la mine. În Braşov mi-au confiscat toate documentele ascunse de mine, tot ce au putut găsi ei prin casă,.

Constantin Ticu Dumitrescu: Iertaţi-mă, eu n-am priceput un lucru din ce aţi spus dvs. De fapt nu v-au anchetat decât ofiţeri de Miliţie? Nu şi de Securitate?

Stejărel Olaru: Iertaţi-mă că intervin cu nişte explicaţii. Muncitorii au fost arestaţi şi au fost duşi în Braşov la sediul Miliţiei. Au fost arestaţi de către ofiţeri de miliţie din Braşov. După aceea, au fost aduse echipe de anchetatori, din toată ţara, inclusiv din Bucureşti şi din toate provinciile, care, bineînţeles nu s-au recomandat. Unii s-au mai scăpat, spunând: „Bă, vezi că am fost adus de la Botoşani pentru tine“ Securitatea a făcut deliberat această mişcare. I-a dus la Miliţie, pentru a nu-i eticheta opozanţi politici, ci infractori.

Mai trebuie spus un lucru, asta pentru că s-a tot iscat, după 1989, discuţia cu securiştii buni şi securiştii răi, că au mai fost şi securişti buni, care au protejat, care au apărat secretele economiei româneşti etc. Imediat după 15 noiembrie, la Braşov au fost prezenţi generalul Emil Macri, care conducea Secţia a II-a din Securitate, Contrainformaţii economice, şi Constantin Nuţă, ministru adjunct de Interne şi şeful Inspectoratului General de Miliţie. Aceştia doi, un securist care trebuia să păzească secretele întreprinderilor româneşti şi un miliţian, care trebuia să ne păzească de infractori, au fost trimişi de către comandantul suprem la Braşov să facă ordine şi să învârtă revolverele prin aer în sediul Miliţiei. Cu alte cuvinte, teza că securiştii au fost şi „buni“ se infirmă şi de această dată.

Romulus Rusan: Nici în documentele miliţiei şi nici în condamnările dvs nu se vorbeşte despre nimic politic. Se spune că aţi fost condamnaţi pentru tulburarea ordinii publice. Iar în

Sinteza de după anchetă se spune, întâi, ce grozav era în România: „*Ca urmare a dezvoltării permanente a bazei tehnico-materiale, a ştiinţei şi culturii, au fost obţinute succese deosebite. O atenţie deosebită a fost acordată legiferării raporturilor sociale*“ ş.a.m.d., „*Integrându-se în eforturile generale depuse de oamenii muncii, zdrobitoarea majoritate a oamenilor au înţeles...“* Pe urmă se spune: „*Regretabil este că, în contradicţie, cu această situaţie generală, unele elemente certate cu legea, indisciplinate, anarhice, ignorând cele mai elementare norme de conduită, s-au dedat la săvârşirea unor fapte reprobabile, prin care au tulburat în mod grav ordinea şi disciplina la locurile de muncă, producând, totodată, acte de dezordine şi distrugeri de bunuri, cu consecinţe deosebite, la sediile administrative ale Consiliului Popular Judeţean Braşov*“. Asta era Sinteza făcută de Miliţie. Evitau, deci, să apară ceva politic, să nu dea impresia că e contestat Ceauşescu. De altfel, din stenograma citită de dl Moraru, se vede că nici Ceauşescu nu vorbea. La cinci zile după ce s-a întâmplat ce s-a întâmplat, el vorbea numai că nu e productivitatea bună, nu sunt folosite utilajele ş.a.m.d.

Voce din sală : Era dezinformat.

R. Rusan: Nu cred. Rezultă că Elena Ceauşescu ştia, şi ea chiar i-a dat ordin să intervină lui Bobu, care era de 6 săptămâni ministru de Interne. Deci, ştiau. Credeţi că nu i-a spus şi soţului?

Cine continuă? Cum aţi fost arestat, cum a fost ancheta?

Mihai Macovei: Am fost arestat în 18 noiembrie. Dimineaţa, la 8, au venit doi subofiţeri de Miliţie şi mi-au zis dacă am buletinul, să mă îmbrac şi să iau şi buletinul că trebuie să merg la Miliţie să dau o declaraţie, ca simplu martor la evenimentul la care am luat parte. Am fost dus acolo cu o maşină descoperită, nu voiau să pară că e ceva, să scrie Miliţie pe maşină. Era o maşină descoperită, cu o remorcă mică, tip multicar. Când am ajuns acolo, mi-a zis prima dată să dau o declaraţie şi să spun ce am văzut acolo. Şi am dat declaraţia exact despre ce s-a întâmplat, ce am văzut eu. Că s-a strigat: „Jos..“, adică „Vrem mâncare“, „Vrem lumină“, să ne dea banii înapoi, că s-a cântat „Deşteaptă-te române“ la Judeţeană, că s-a strigat „Jos comunismul, Jos dictatorul“. Am scris exact ceea ce a fost. Dar am spus că doar până la Spitalul Judeţean am fost şi după aceea am plecat. Ştiam ce s-a întâmplat dincolo şi nu voiam să intru la o pedeapsă mai mare, dacă spun că am fost şi dincolo. După aceea am fost dus într-o sală de aşteptare unde erau mai mulţi dintre ai noştri, dar pe care nu-i cunoşteam, îi cunoşteam numai din vedere, că i-am văzut în grupul cu care am mers împreună la Consiliul Judeţean. Am aşteptat acolo, mi-au pus cătuşele la spate, ne-a legat cu mâinile la spate să nu fugim sau să facem ceva pe acolo.

După-amiază a venit un alt anchetator, nu s-a prezentat. Am fost introdus la el în birou, tot în civil era, şi a zis „Spune ce-ai făcut“. „Păi, am dat o declaraţie“, am zis eu. „Mai scrie una.“ Am spus că am fost până la Spitalul Judeţean. El, atunci, când a văzut că m-am oprit acolo, a zis: „Scrie tot“. „Păi am scris tot.“ Şi atunci s-a ridicat de pe scaun, m-a ridicat şi pe mine şi m-a prins de piept şi mi-a tras doi pumni în stomac şi a zis: „Te bat acuma, dacă eu vreau, te bat acum şi mori peste câţiva ani, în aşa fel te bat“, asta dacă nu vreau să recunosc

exact ceea ce am făcut. Eu n-am recunoscut, tot aşa am scris declaraţia. Mi-a dat iar câţiva pumni în piept şi după aceea a fost chemat de altcineva, a ieşit din birou şi n-a mai revenit.

Pe mine m-a dus din nou în sala aceea de aşteptare, iar la orele 11 am fost introdus în alt birou. Acolo era un alt anchetator, nu mi-a spus cum se numeşte, care mi-a spus: „În seara asta eu sunt schimbul trei şi vei petrece cu mine; trebuie să dai declaraţii să recunoşti ceea ce ai făcut acolo“. Am spus că am mai dat câteva declaraţii până atunci. Atunci el a zis: „Da, dar nu-s complete“. Scriam declaraţia şi când vedea că mă opresc acolo şi, deci, nu vreau să spun că am fost până în centru, la Judeţeana de partid, chema pe un plutonier major sau adjutant, nu ştiu cum îl chema. Nu dădea telefon; venea ăla şi îmi trăgea. După aia mă lega cu mâinile la spate cu cătuşele şi mă bătea în spate, în piept, cu genunchii.

R. Rusan: Dar spunea ce voia să afle de la Dvs.?

Mihai Macovei: Să spun adevărul.

R. Rusan: Mai multe nume? Dacă v-a condus cineva sau ce?

Mihai Macovei: Nu, nu, să spun eu adevărul, să recunosc tot. Şi eu negam. Toată noaptea aşa a decurs. Dădeam declaraţie, iar mă lega, iar îl chema şi mă bătea respectivul. Şi el mi-a tras câteva bastoane. Într-un târziu, cred că pe la orele 4 şi ceva, mi-a arătat o fotografie, în care eram eu în grupul de oameni, şi a zis: „Ăsta tu eşti, de aici. De ce spui că n-ai fost? De-aia ai luat bătaie toată noaptea. Nu puteai să spui de la-nceput?“. Eram fotografiat din faţă, în grup. Eu, lucrând în Sectoare Calde, aveam cască pe cap. „Uite, ăsta tu eşti.“ Şi am recunoscut, după aceea, deci m-au învins. Şi i-am dat declaraţia în care am recunoscut că am fost chiar până acolo. Şi atunci, a spus: „Păi, dacă tot ai fost până acolo, ai intrat şi înăuntru.“ „Păi, n-am intrat înăuntru.“ După aceea a zis: „Spune tot adevărul!“ Am recunoscut că am intrat şi înăuntru în Consiliul judeţean. „Acolo ce-ai făcut?“ „Păi, n-am făcut nimic. Am fost până acolo şi am ieşit. Lumea intra, iar ieşea.“ Şi atunci a zis: „Cum? N-ai spart nimic? Dacă tot ai intrat, recunoaşte acum că ai spart ceva pe-acolo“. „Bine domn’e, dacă tot...“

După o noapte întreagă de bătaie şi de stres, am spus: „Da, domn’e, am spart şi eu un geam. Ce poate să se întâmple? Dacă tot am intrat, un păcat în plus, nu...“ După aceea m-au dus într-o celulă în arestul Miliţiei. De aceea am spus că era patru şi ceva, pentru că de-abia m-am aşezat într-un pat şi s-a dat deşteptarea. La 5 se dă deşteptarea.

A doua zi am fost amprentat, fotografiat, urcat cu mai mulţi colegi, cred că am fost 8, într-o dubă, şi aduşi aici, la Bucureşti. Am ajuns seara, pe-nserat, era chiar seară bine. Când am coborât din maşină era o curte înconjurată cu garduri înalte şi am fost preluat de nişte subofiţeri de Miliţie. Pe drum am înţeles că toţi păţeau acelaşi lucru, a fost acelaşi scenariu. Nu ştiam pe unde mergem, geamurile erau vopsite, nu ştiam unde ne duc. Şi pe drum s-a oprit maşina vreo 10 minute şi credeam că ne împuşcă. Toţi ziceam aşa. S-au oprit şi aşteptam. Nu făceau nimic, nici la motor, să zici că s-a stricat. Era o pădure care se vedea prin luminatorul de deasupra, în mijlocul unei păduri, probabil la Predeal sau în zona aceea, se vedeau doar copaci. Ne-am zis: „Până aici ne-a fost. Ne împuşcă...“ După aceea a pornit maşina şi am

venit la Bucureşti. Aici iarăşi ne-au amprentat, ne-au dat un număr de ordine: „Tu, de-acum înainte, eşti numărul cutare, 425 parcă aveam eu numărul, deci nu mai eşti Macovei Mihai, tu eşti nr. 425. Când vei fi strigat, te ridici în picioare şi atunci îţi spunem noi ce trebuie să faci“. Cu o zi înainte ne-au luat şireturile şi cureaua de la pantaloni,.

Majoritatea anchetelor de la Bucureşti se desfăşurau noaptea, începeau după ce se dădea stingerea. Stingerea se dădea pe la 9 sau 10 seara. Stăteam cam jumătate de oră, abia dacă apucam să adormim şi veneau la vizetă acolo şi spuneau „Numărul 425!“. Trebuia să sari în picioare şi să te duci cu faţa la perete; atunci ne lua în anchetă. Prima dată mi-a zis un anchetator că e procuror, după aceea, pe parcursul a două săptămâni şi ceva, cât am stat în arestul de la IGM, am fost mai mult anchetat de unul anume, o singură persoană. Am fost dus şi în altă parte, unde erau nişte subofiţeri, cu hainele kaki, deci nu erau albastre, de Miliţie, cei care păzeau acolo. Când ne ducea în altă parte la anchetă, ceilalţi erau în haine de miliţie, albastre. În aceeaşi clădire erau amândouă, nu ştiu unde şi cum. Ştiu că lângă clădirea asta, arestul ăsta, era o biserică şi un liceu, ceva.

Sală : O unitate militară de Securitate.

M. Macovei: Nu ştiu asta.

Doru Braia: Ştiţi dacă unii manifestanţi au fost suprimaţi, pur şi simplu, din momentul acela, adică au dispărut sau cunoaşteţi că ar fi fost...

M. Macovei: Nu ştiu, n-avem date.

R. Rusan: Eu ştiu două cazuri, cei care au încercat să fugă în Iugoslavia şi au fost prinşi aproape de graniţă. Au fost aduşi înapoi, în lot.

Voce din sală: Toma Lucian şi Mocanu Ovidiu.

M. Macovei: Alt coleg, **Vieru** a murit în deportare. I-au căzut părul, dinţii...

R. Rusan: Unora dintre dumneavoastră, apropo de iradiere şi de leucemie, v-a spus:„Îţi fac ceva de mori după câţiva ani“.

M. Macovei: Au schimbat pe parcurs... Spre finalul anchetei, când să venim la Braşov, declaraţia noastră nu mai suna cum a sunat iniţial: că proferam injurii, că nu ştiu ce, că eram „certaţi cu legea“ etc. Ne dictau declaraţia, ne spuneau ce anume să scriem, ca până la urmă să sune ca şi cum am fi fost huligani şi că am fi fost câteva persoane certate cu legea, nu că 10.000 sau...

Ana Blandiana: Deci ei sfârşeau prin a diminua importanţa acţiunii dumneavoastră.

M. Macovei: Da, pe parcursul anchetei asta s-a întâmplat. Şi, până la urmă, declaraţia finală a fost că am fost şi eu în grupul de huligani şi am făcut ce am făcut.

R. Rusan: S-a aflat în străinătate şi se temeau probabil să facă procese politice. Dl Adrian Niculescu ne va citi mai târziu ce scria presa occidentală. Au calmat puţin lucrurile, au trecut-o pe huliganism, ca să se scuze în faţa străinătăţii.

M. Macovei: Declaraţia finală asta a fost.

R. Rusan: Vreţi să vorbiţi, dle Zaharia? Cum a fost, cum v-au arestat?

Gheorghe Zaharia: În data de 17, la ora 10 a venit preşedintele de sindicat pe Secţia 580 şi ne-a luat pe mine şi pe colegul meu până la uşa principală a secţiei. Ne-a spus că ne aşteaptă cineva să mergem la palatul administrativ să dăm o declaraţie. Nu ne-a dus la palat, ne-a scos pe poartă, acolo am stat vreo 10 minute, până a venit un Aro şi ne-a dus la Miliţie. Acolo m-au luat şi m-au băgat într-o cameră să mă ancheteze un civil, nu ştiu ce grad avea, şi el mi-a spus că nu-mi face nimic, dacă spun drept ce-am făcut. Dacă nu, îmi smulge tot părul din cap. În timpul ăsta, colegul era în altă cameră. Eu dădeam declaraţie, dădea şi el cu un alt anchetator, şi mai era unul care venea şi la el şi la mine ca să vadă ce scriem şi, dacă se confruntă declaraţiile, ele corespund. Zicea că suntem vorbiţi şi nu spunem ce am am făcut. Şi ăsta nu era altcineva decât actualul general Ionaş, care e acum în Ministerul de Interne la Bucureşti. Citea, citea şi, când vedea că nu scriem că am fost în oraş, venea la mine şi aşa îmi dădea câte una: "Nu vrei să scrii?". Anchetatorul ăla a plecat acasă, că era prea obosit, după ce a primit un telefon: "Nu mai pot, de duminică, luni, marţi..."... M-a luat Ionaş - îl recunosc şi acum prin Braşov când îl văd - şi m-a dus într-o cameră sus. Acolo mi-a pus două coli în faţă şi mi-a dat cu bastonul ăla de cauciuc până mi s-au umflat palmele ca pâinea. M-a pus după aia să scriu. Cum să mai scriu, dacă nu puteam să ţin pixul, nu se mai înţelegea nimic de acolo. Atât a fost la Braşov. Mi-a dat două lovituri puternice, după aia m-a dus la arest şi a doua zi, duba, cu cătuşele şi am venit la IGM. Aici, iar, bătăi...

R. Rusan: Aţi dat declaraţie scrisă la Braşov?

Gh. Zaharia: Da, scrisă, bineînţeles. La Bucureşti, tot aşa, ne-au luat cătuşele, ne-au dezbrăcat, ne-au controlat, amprente, fotografii, ne-au băgat în celulă. Am avut numărul 390 şi numai noaptea ne anchetau; la ora 10 dădeau stingerea, nu stăteam 10 minute, ne scoteau, şi până dimineaţa ne anchetau. Şi am trecut prin multe metode acolo, am fost şi în camera frigider. Stăteam eu cu anchetatorul acolo şi mă întreba cum se comportă conducerea uzinei şi spuneam acolo că ne munceşte, dar bani nu ne dă cum trebuie. Eu dârdâiam de frig bine, el era îmbrăcat bine, cu căciulă rusească, cu fular, cu palton, cu bocanci buni, mânca ciocolată chinezească.

Am mai fost băgat într-o cameră mai mare ca asta, îmbrăcată numai în roşu. M-a băgat pe mine singur, dar de jur împrejur numai civili, blonzi, şateni, negri, şi acolo nu m-a întrebat nici unul, numai mă hârâiau. Nu mă întrebau: "Măi, ce-ai făcut, de ce ai ieşit în stradă?", numai mă hârâiau. Pe urmă s-a deschis uşa, a venit unul necunoscut...cu părul ondulat, roşu, voinic. Mi-am zis: "ăştia m-au hârât, dar ăsta acum mă înghite". Eram aproape de perete şi, cu câtă putere mai aveam, am desfăcut picioarele, mi-am spus că dacă îmi dă una, mă dă cu capul de perete. A venit şi m-a întrebat care sunt prietenii mei din America. Am spus că n-am pe nimeni nici în Braşov, sunt numai eu cu nevasta şi doi copii şi un singur cumătru am. "Care sunt prietenii tăi din Occident?" mă întreba, apoi: "Ai fost membru de partid?", am spus că nu; spunea că "am fost contra guvernului, dacă nu am fost membru de partid". Şi a zis: "Voi, moldovenii, aţi vrut să faceţi dintr-o ţară românească o ţară moldovenească" şi când mi-a dat una cu dreapta la urechea stângă, şi acum am aici

semnele, o umflătură, nici n-am mai văzut, nici n-am mai auzit. N-am căzut jos, dar umblam aşa..., mă învârteam, cum ar fi un copac. Pe urmă, în fiecare seară... Într-o seară mă ancheta unul... m-au anchetat şi câte doi inşi. M-au întrebat dacă sunt microbist şi am spus că nu-s aşa pasionat, "dar cu cine ţii?", "cu Steaua, şi cu Dinamo". "Dar acum cu cine ţii?" – ei voiau să spun că ţin cu Dinamo. "Cu Dinamo." "Ei, atunci să faci ce spunem noi, dacă ţii cu noi." Şi m-au pus să scriu acolo - că eu am zis că n-am intrat - să spun că am spart şi eu. Am spus că am rupt o masă. Mi-am zis: "Cât poate să facă? Vreo 400 de lei. Dă-o încolo, să fac cum spun ei." Şi am zis: "O masă". "Şi câte scaune?" "Două." "Păi, dă-o dracu', că o masă n-are numai două scaune, are patru." Şi pe urmă şi un geam dublu, un cuier... Dar până să scriu, mă puneau pe scaun ca să mă bată la tălpi. Şi eu strângeam scaunul şi strigam după nevastă-mea şi după copii: „Anişoara, n-am făcut nimic. Dacă n-am făcut şi n-am spart..." Multe din astea.

Aveam un anchetator care mă întreba din oră în oră: "Mai ştii pe cineva, cine a mai fost cu tine?" şi între timp citea ziarul. Dar mă ţinea toată noaptea, de la ora 10 şi până la 5 dimineaţa, numai în poziţia asta. Cum stăteam acolo, îmi cădea capul, atâta; nu mă bătea, dar în rest, mă ţinea aşa, numai când îmi spunea el.

R. Rusan: Câte zile aţi stat la Bucureşti înainte de a vă duce la proces?

Gh. Zaharia: Din data de 17 până în 3 decembrie.

R. Rusan: Şi v-au ţinut până la 3 decembrie aici la IGM? Şi pe urmă v-au dus cu dubele?

W. Sommerauer: Nu, cu autobuze elegante...Cu însoţitor. Fiecare am avut însoţitor pe anchetator. Îmi spunea mie că e naşul.

R. Rusan: Dar dvs. aţi fost bătut?

W. Sommerauer: La Bucureşti am fost bătut. Când am fost adus din Braşov în Bucureşti, eu n-am fost coborât în pivniţă, am fost băgat în celula 7 la parter, păzită de un militar în uniformă de Securitate. În Braşov nu prea am avut, fiindcă acolo, cum am spus, am fost luat de la etajul doi, dus la parter şi anchetat blând de două persoane. Dar eram conştient că ei ştiau că sunt în relaţii cu Occidentul, cu drepturile omului, că am dosar la Securitate, probabil de acolo au primit informaţii. Şi la Bucureşti, probabil tot de aceea am fost băgat în celula Securităţii, tot în Rahova 37.

Voce din sală: Spuneţi cu Ristea Priboi.

W. Sommerauer: Cu Ristea Priboi a fost chestiunea după 5 zile de anchetă şi 5 nopţi nedormite, tot la Bucureşti. După 5 zile, după ce am fost anchetat la parter două zile, pe urmă m-au dus în pivniţă şi de acolo m-au mutat la anchetă, la ultimul etaj din Rahovei, a venit şi Ristea Priboi.

R. Rusan: Cum îl recunoaşteţi?

W. Sommerauer: După poze, că nu şi-a schimbat figura, el a venit tot cu ochelari, în biroul respectiv. Nu l-am găsit schimbat.

R. Rusan: Şi a spus cum îl cheamă?

W. Sommerauer: Nu, asta nu. L-am văzut într-un ziar nu de mult, l-am recunoscut şi pe urmă am căutat Cartea albastră de la Pro Democraţia, unde am văzut că este în Focşani, nu ştiu ce, că e şi el în Cartea albastră, cu deputaţii care vor să se aleagă. Şi a urmat pe urmă în alte ziare.

Constantin Ticu Dumitrescu: Dacă vă dă în judecată, cu ce probaţi că el a fost?

W. Sommerauer: Domnule, eu nu mai am înţeleg. El mai are tupeul să... L-am rugat atunci să mă împuşte, la Bucureşti.

C. Ticu Dumitrescu: Aia a uitat.

W. Sommerauer: Îmi pare rău, ironia asta eu nu o accept. Eu sunt neamţ. Ştiu că am fost făcut şi sunt făcut mincinos şi nu ştiu ce. Eu am vrut atunci să mor. Nu are decât să mă judece.

C. Ticu Dumitrescu: Eu am crezut că aveţi şi alte argumente, de aia v-am pus întrebarea.

Adrian Niculescu: Deci aţi fost torturaţi, bătuţi de acest anchetator de care spuneaţi, respectiv Ristea Priboi. De ce nu-l daţi Dvs. în judecată? Aici e o întrebare elementară, poate. Nu credeţi că ar fi cazul să-i daţi în judecată?

Voce din sală : Ce probe avem?

W. Sommeraurer: Cu ce bani?

A. Niculescu: Nu aveţi un martor printre colegii care erau acolo, care să vă ajute?

Sommeraurer: Păi, ce, ne băteau cu martori?

A. Niculescu: Vă băteau fără martori. Nu există vreo posibilitate să-i daţi în judecată?

Voci: Nu ne bătea cu martori.

A. Niculescu: N-aţi avut niciodată nici un martor la bătăile astea?

W. Sommeraurer: Sigur că n-am avut. Eram noi doi. De unde să aduc eu martor? Gândiţi-vă, Dvs. să fiţi în situaţia aia. De unde un martor, că nu eşti bătut cu martori! Sigur că nu am avut martori. Doar noi doi.

R. Rusan: Dl Boeriu.

Marius Boeriu: Am fost arestat în 16 noiembrie de acasă. Primisem un telefon de la nişte foşti colegi de serviciu, n-am fost la muncă, şi mi-au zis: „Vezi că vin şi după tine, te caută“. M-au găsit gata îmbrăcat, şi le-am sărit în braţe. Era un colonel, Mureşan, din Braşov, acum a ieşit la pensie, cu alţi patru inşi. M-au dus la Miliţia Braşov. Pe scări, când m-au arestat, mi-au zis: „Mama dvs. lucrează în Poiană, haideţi să daţi o declaraţie despre ce legătură are cu persoanele străine din Poiană“. Când am ajuns pe scările Miliţiei, m-au întrebat: „ştii pentru ce eşti aici?“ „Bineînţeles că ştiu, pentru ieri, duminică, 15 noiembrie.“ Acolo au început să mă bată. Adevărul e că m-au bătut vreo jumătate de oră pe scări, că nu găseau un birou unde să mă bage să mă ancheteze. Într-un târziu au găsit un birou, m-au luat mai mult pe sus, m-au băgat acolo, m-au pus să dau o declaraţie despre ce am făcut. Bineînţeles că am zis că am strigat sloganuri împotriva lui Ceauşescu. În acel moment, sincer să fiu, eram mândru de ce am făcut. Împotriva lui Ceauşescu, împotriva comunismului. A fost

singura declaraţie pe care am dat-o la Braşov. De la ora 15 până pe la 12 noaptea numai m-au bătut. N-am mai dat nici o declaraţie.

A doua zi ne-au încolonat în culoar la Miliţie, ne pregăteau pentru plecarea la Bucureşti. Cum au specificat şi colegii mei, ne-au pus cătuşe, fiecare avea o pereche de cătuşe la mâini, dar nu le-au ajuns cătuşele, aşa că au scos şi lanţuri. Unii aveau lanţuri, alţii aveau cătuşe. La cât de mulţi eram atunci, au văzut că nici aşa nu le ajung şi ne-au legat câte doi cu cătuşele de mâini. Ne-au dus la Bucureşti.

Aici am fost băgat într-o cameră cu un personaj destul de ciudat, eram păzit de oameni în verde, cred că ai Securităţii. Am fost băgat în cameră cu o singură persoană. M-a întrebat ce e cu mine. Am spus că sunt cu evenimentele de la Braşov. El lucrase la o întreprindere de piele de prin Bucureşti, spunea, şi era băgat la subminarea economiei naţionale, dar, de fapt, el mă trăgea de limbă. Dimineaţa, când ne aducea mâncarea, aveam o jumătate de lingură de marmeladă, un colţ de pâine şi o cană cu ceai. El la ceaiul respectiv avea şi ness şi-mi dădea şi mie, îmi făcea ness dimineaţa. Şi mă tot întreba: „Dar pe cine mai cunoşti...?“. Mi-am dat imediat seama că este un informator de-al lor. Ancheta la Bucureşti a durat într-un ritm infernal. Pur şi simplu, lucrau în trei schimburi. Nu mai ştiam când e zi, când e noapte, ce dată e, câte zile au trecut de când sunt aici. Eram scos la anchetă în special când se aducea masa. Când trebuia să mănânc, îmi zicea: „464, - că aşa îmi dăduse un număr - pregătirea pentru anchetă“. Şi eram scos. Când mă întorceam nu mai găseam mâncarea. Ce m-a marcat pe mine tare - chestia cu 464, numărul acesta: după ce am scăpat de acolo, am fost în deportare la Piatra Neamţ, şi am locuit la un cămin de nefamilişti. După un an de zile, dacă auzeam o mişcare noaptea pe holul acela unde stăteam eu, săream din pat, mă întorceam cu faţa la perete şi aşteptam să văd ce se întâmplă. La Bucureşti a fost anchetă psihică. Pur şi simplu m-a terminat psihic. La un moment dat, chiar, îmi doream să mă împuşte şi să se termine odată cu treaba asta.

R. Rusan: V-au ameninţat vreodată că veţi fi condamnaţi la moarte?

M. Boeriu: Postelnicu a venit într-un birou, mi-a pus pistolul la cap şi mi-a zis că ne împuşcă pe toţi, cu mâna lui, în faţa Consiliului Judeţean.

R. Rusan: Vreţi să vorbiţi şi dumneavoastră, dle Farcaş?

Iosif Farcaş: Eu am fost arestat în data de 19 noiembrie, la 4 zile după întâmplare, deci în joia următoare. Întâmplător, în săptămâna care a urmat după 15 noiembrie, am fost în schimbul III. Eram acasă dimineaţa când m-au arestat. M-au dus la Miliţia din Braşov, m-au ţinut în picioare cam de la 9 jumătate până la ora 16 după amiaza, într-un birou unde erau foarte mulţi arestaţi. Dar nu am recunoscut pe nimeni, nu erau colegii mei din secţie; erau tot din uzină, probabil, arestaţi. Până la ora 16 am stat în picioare şi la ora 16 jumătate, să zic, am fost dat în primire unui securist în civil care mi-a spus aşa: “din acest moment eşti un număr de înregistrare”. Nu s-a recomandat, era foarte plictisit, mi-a spus că de duminică anchetează într-una – era joi, vă daţi seama -, era foarte plictisit, nervos şi obosit pentru că a avut de lucru cu anchetele. El mi-a recomandat să recunosc tot ce am făcut, să nu

minimalizez participarea mea la manifestaţie şi să recunosc că am spart uşa la Primărie şi că l-am lovit pe primarul Calancea. Atâta mi-a spus în acel moment. După aceea am fost coborât în celulă. La ora 10 şi jumătate am fost dus undeva la etaj. Celula unde am stat până atunci era la parter sau chiar la subsol. După stingere, am fost dus la etajul III sau IV, era întuneric, nu puteam să-mi dau seama. Am fost legat la mâini cu cătuşe, dus într-un birou şi am fost bătut de la ora 23 până dimineaţa la 5 de căpitanul Rădoi. Aşa s-a recomandat, era îmbrăcat civil. Am fost bătut cu bastonul la palme până dimineaţa când se dă deşteptarea, la ora 5. În tot acest timp n-am fost pus să dau nici o declaraţie, trebuia numai să recunosc verbal că l-am bătut pe primarul Calancea şi am spart uşa la Primărie. N-am vrut să recunosc acest lucru pentru că nu era adevărat şi atunci mi-a promis că a doua seară mă face arşice. Aşa mi-a spus. Norocul meu, dacă îi putem spune noroc, a fost că vineri, după acea noapte, la ora 1 după amiază, am fost mutaţi la Bucureşti. Încărcaţi în dubă, legaţi, geamuri vopsite la dubă. Se ştie cum. Cu escortă, bineînţeles, cu escortă, cu arme.

Am fost transportaţi la Bucureşti. Am stat în celulă cu colegul meu, Filichi Gavrilă. Am fost anchetaţi numai noaptea şi tot numai cu bastonul de cauciuc. Nu ştiu cum au fost bătuţi colegii mei. La Bucureşti am fost bătut foarte rău de locotenentul major Iordache, aşa s-a recomandat (tot civil era), de căpitanul Carp şi de maiorul Florea. Au mai fost doi civili (toţi erau civili) care m-au bătut, dar nu s-au recomandat.

Mi s-a spus de la Braşov că voi fi un număr de înregistrare. Anchetele au decurs în mod foarte brutal. Nu îi interesa adevărul, îi interesa să scoată nişte vinovaţi. M-au obligat până într-atât încât să recunosc că am spart nişte abajururi, nu ştiu ce. Un anchetator mi-a spus că nu se cumulează pedepsele şi simplul fapt că ai participat la manifestaţie era o vină, puteai foarte simplu să fii condamnat numai pentru atâta lucru, nu mai trebuia să recunoşti că ai spart nu ştiu ce. “Nu se cumulează pedepsele, scrie acolo că ai spart nişte abajururi”. S-a văzut clar, pe Ceauşescu nu îl interesa atunci un proces politic, pentru că se spunea că în comunism nu există oponenţi politici. Ei ne-au condamnat pentru huliganism, dar pedeapsa a fost ca pentru acţiune politică. Ancheta a durat două săptămâni la Bucureşti. Securitatea ştia foarte bine cum să-şi pună în aplicare planurile. Şi prin bătăi, dar şi prin promisiuni, ne-au convins să scriem ce voiau ei. La început, pe mine m-au lăsat să scriu că un grup de muncitori s-a adunat în faţa întreprinderii, după câteva zile m-au obligat să scriu că un grup de elemente turbulente, iar după alte zile m-au obligat să scriu că un grup de elemente huliganice au făcut nu ştiu ce. Ei, treptat, ne-au adus până în situaţia în care să scriem, cu propria mână, că suntem huligani. Asta s-a vrut. Ce a urmat se ştie, cu procesul de la Braşov.

Ar mai fi de spus, anticipând puţin lucrurile, ce am păţit după ce am fost deportat la Filiaşi. În 1989, în 16-17 decembrie, am înţeles că s-au trimis forţe de represiune la Timişoara şi din judeţele Gorj, Dolj şi Vâlcea. Gărzile patriotice, cum le spuneau ei, îmbrăcaţi în ţinută de gărzi, cu bastoane, cu cozi de mătură, cu cozi de lopeţi, astea erau armele pentru gărzile patriotice. Pe colegii mei de la Filiaşi, unde am fost eu deportat, i-a adunat la schimbul III într-o seară şi le-a spus: “Ştiţi ce s-a întâmplat la Timişoara? Trebuie

să trimitem acolo forţe de ordine, gărzile patriotice, că un grup de huligani la Timişoara nu ştiu ce au făcut". Şi pe bărbaţi i-a încărcat în trenuri în acea noapte şi i-a trimis. Mie mi-a spus: "Tu, Iosife, nu mergi"; eu nu aveam voie să merg pentru că, vorba aceea, eram mutat acolo. Mi s-a recomandat să nu spun la nimeni că sunt din Braşov şi, pe cât posibil, să nu vorbesc ardeleneşte, să vorbesc olteneşte. Chiar am întrebat: "Nu trebuie cumva să mă îmbrac în haine femeieşti?" şi au zis: "Nu chiar aşa". Mi s-a interzis să intru în localuri şi să stau de vorbă cu oamenii. Asta a fost recomandarea lor, că, dacă nu-mi văd de treabă, vor veni de la Bucureşti şi o să-mi fac pedeapsa în celulă.

În anchetele de la Bucureşti ni s-a spus să recunoaştem tot ce voiau ei, că, dacă recunoaştem, beneficiem de circumstanţe atenuante. Dacă nu, vom primi circumstanţe agravante şi mai putem primi un plus de 10 ani pentru nerecunoaşterea adevărului. Prin această politică de ameninţări şi promisiuni, pe mine m-au obligat să scriu şi ceea ce n-am făcut de fapt. Asta a fost cel mai grav lucru. Cum am spus, ancheta a decurs într-un mod foarte brutal şi, în final, au obţinut ce au vrut ei, un adevăr convenabil lor, ca apoi să poată raporta că i-au prins pe cei vinovaţi. Când, de fapt, erau poate vinovaţi şi toţi cei care au stat în balcoane şi ne-au aplaudat, poate la fel de vinovaţi, în accepţiunea lor, pentru că ne-au susţinut. Acesta a fost aparatul de represiune din Securitate şi Miliţie. Anchetatorii pe care vi i-am spus erau toţi civili, unii s-au recomandat. Ne-au anchetat într-un mod foarte brutal.

R. Rusan: Dle Iacob, aveţi de adăugat lucruri deosebite de ce s-a spus, despre arestare, despre anchetă. După aceea vom vorbi despre proces şi despre deportare.

Dănuţ Iacob: Eu am fost arestat în data de 18 dimineaţa. M-au căutat seara, dar nu m-au găsit, mi-a zis un coleg de-al meu. Am fost reclamat la Miliţia din oraşul Săcele, locuiam la Săcele la părinţi, că s-a comis un viol pe raza cartierului, semnalmentele corespund, să vin până la Miliţie să dau o declaraţie şi să fac o confruntare cu victima. „Nu se poate, zic, sunt căsătorit de două săptămâni, soţia e de faţă. Cum să fac aşa ceva?". Şi-a cerut scuze faţă de soţie, mai era numai tata, mama era plecată în staţiune. Şi zice: „Nici un deranj. Intri până acolo, dai... ţi-e frică?" „Cum să-mi fie, domn'e, frică? Hai să mergem, că tot plecam la serviciu." M-au urcat într-o Dacie verde unde mai erau doi indivizi solizi. „Domn'e, până la Miliţie sunt 50 de metri, să nu ne înghesuim în Dacie." „Nu domn'e, vino încoace!". Am intrat acolo, zic: „Arătaţi-mi-o repede pe domnişoară care e, să vedem. Mă grăbesc să ajung la muncă ". Cum au băgat maşina în curtea Miliţiei, din start m-a pocnit cu bastonul după cap şi a zis: „Ştii ce-ai făcut duminică?". „Eu am fost la serviciu..." „Las' că acum o să vezi tu." Şi acolo mai erau încă doi oameni, Buceanu Aurel şi Grădinaru Ion, şi i-am întrebat: „Cu voi ce e?". „Dacă te-au băgat în camera asta, e clar. Şi tu lucrezi tot la «Steagu»?" „Da, lucrez la «Steagu». " „E clar, acum se leagă." Ne-a băgat într-un Aro. Acolo n-a mai fost nimic, n-a mai fost nici o confruntare, n-a fost nici o domnişoară care, chipurile, ar fi fost violată de mine. Ne-au dus la sediul Miliţiei centrale. Acolo a urmat ancheta. Declaraţii: „Pe cine cunoşti?". Mă gândeam, în mintea mea, că era clar că ştiau deja, cine a mai fost arestat până joi. A fost arestat **Corneluş Vulpe**, **Gherco**. De **Farcaş** nu ştiam dacă e luat sau nu-i luat. Îmi zic: declar şi eu

pe colegii mei, cu care eram cei mai apropiaţi. Şi am declarat: „Respectivii au fost“. „Ce-ai făcut?“ „Păi, am fost acolo...“ Bineînţeles că în prima declaraţie dată eu n-am vrut să scriu adevărul, aşa că am scris că am făcut altceva, am spus că am fost cu o amantă. Ei îmi insuflaseră ideea asta cu violul. N-a ţinut, m-au bătut până mi-am zis că nu mai ţine cu chestii din astea. După anchetă au pus în faţa mea nişte poze, să mă recunosc. Era un grup de persoane, au zis: „Domn’e, tu eşti ăsta“. „S-ar putea să fiu eu, dar aici sunt în tricou, acum e iarnă... poate m-aţi fotografiat la un meci de fotbal. Şi atunci zice: „Bine, caută-te tu pe aici prin poze“. Când mă căutam prin poze, omul a ieşit, şi a intrat altul: „Ce faci, mă, aici?“ Zic: „M-a lăsat domnu' să caut“. A! M-a luat la bătaie; ce caut în poze. Eu le-am strâns, le-am pus în dulap. A venit celalalt înapoi: „Te-ai găsit?“. „Păi, ştiţi, a fost un alt domn, m-a rugat să nu mă mai uit“. „Mă, tu faci mişto de mine, îţi baţi joc de mine? Eu te pun să-ţi faci treaba...“ şi iar m-a luat la bătaie. La un moment dat, m-am săturat, unul intra, altul ieşea, şi am lăsat pozele, am lăsat tot şi am zis: „Domn’e, ce vreţi să faceţi cu mine?“ „Cine e în tabloul ăla?“ „Ceauşescu.“ „Ia dă-te, mă, mai aproape! Cine e acolo?“ „Ceauşescu.“ Mi-a dat un baston peste cap: „Tovarăşul Nicolae Ceauşescu!“ „Mă scuzaţi, tot aceeaşi persoană e, nu e...“ Zice: „Fii atent aici - mi l-a pus mai jos, la poziţia nasului - îl ţii cu nasul acolo până vin eu“. Am stat un minut, două, mi-era frică să nu-l scap. Până la urmă l-am scăpat. A intrat ălălaltul: „Ce-ai făcut? L-ai dat jos pe Ceauşescu?“ „L-am dat, domn’e.“ Pac, dă-i bătaie, iar mă lua la bătaie, la picioare, la mâini, cum apuca. Cum intra unul: „Care e ăla care l-a dat jos pe Ceauşescu?“ „Ăla de-acolo!“. Nu vă mai spun acum apelativele cu care mi se adresau, şi mă luau la bătaie. Bătaie de nota 10. Până a doua zi dimineaţa am stat în toate anchetele astea. Când m-a dus pentru prima dată în beci, am găsit acolo şi pe un coleg al meu, Bordei Nicolae, şi pe un altul coleg, Broască, de la Sculărie, l-am cunoscut ulterior. I-am întrebat: „Băi, nea Nicule, ce-ai făcut domn’e?“ Zice: „M-au bătut ăştia de m-au nenorocit“, era cu mâinile umflate, „dar eu n-am fost la muncă“. „Nea Nicule, atunci scrii că n-ai fost. Îl iei pe nu în braţe, că dacă nu, ne omoară ăştia“. El a fost scos la anchetă, n-a mai rezistat la bătaie şi a zis că a rupt un tablou de acolo. Când a venit înapoi, zic: „Ce-ai scris?“ „Am scris că am rupt un tablou...“ „No, de acum o să te bată încontinuu până o să recunoşti tot“. Într-adevăr, aşa s-a întâmplat. Mult timp el a fost supărat pe mine, că ne scotea când pe mine, când pe el şi el spunea că îl torn pe el, că îl spun, fiindcă pe el îl bătea şi el recunoştea tot, îi băga toate faptele pe care nu le-a făcut. El recunoştea, să nu mai ia bătaie.

Pe urmă, am fost mutaţi la Bucureşti. Aici a povestit colegul meu despre senzaţia aceea că vom fi împuşcaţi pe drum, atunci când s-a oprit maşina. La Bucureşti, am avut parte de aceeaşi tortură; o bătaie, aşa, ruptă din rai. La un moment dat m-a băgat într-un birou şi mi-a zis: „Scrie exact tot, tot, ce ai făcut “. „Până acum am scris numai asta.“ „Dacă ai scris numai asta, acum scrie povestea *Albă ca zăpada şi cei şapte pitici*.” Am scris toată noaptea *Albă ca zăpada şi cei şapte pitici*. Nu m-au mai întrebat nimic. Dimineaţa m-au dus în cameră şi am mâncat ceaiul ăla pe care ni-l dădea. Cred că de vreo trei ori am mâncat cât am stat acolo. La o jumătate de oră, m-au luat din nou. M-au dus într-un birou unde erau două persoane bine

făcute şi mi-au zis: „Măi, Iacobe, tu eşti un catâr, eşti încăpăţânat. Nu vrei să recunoşti nimic“. „Domn'e, zic, am recunoscut tot ce am făcut... cum l-am lovit pe maistru, am povestit cam tot “. După care anchetatorul zice: „Bă, pentru ce ai făcut tu aici“ şi s-a lăsat aşa pe fotoliu, „dacă scapi cu 25 de ani, e bine. S-ar putea să te-mpuşcăm“. În momentul ăla a intrat un tip solid, zice: „Du-l la aer“. Nu auzisem până atunci de „aer“, nu ştiam ce înseamnă aia. M-a băgat într-o celulă închisă complet, deasupra se vedea cerul, era cu plasă. Uşa era cu vizetă şi, probabil, acum fac legătura, erau nişte urme de rugină, dar eu am zis că e sânge. Şi m-a lăsat acolo. M-am lăsat acolo într-un colţ, am zis „Tatăl Nostru“ şi mi-am spus: „Asta e acum, deschide vizeta, bagă ăla, dă cu furtunul şi gata, m-a împuşcat“. Am simţit atunci că n-am primit 25 de ani, ci că a hotărât el că merit pedeapsa capitală pentru ce am făcut. Dar n-a fost aşa. Eu am crezut atunci că m-a auzit Dumnezeu cum m-am rugat. M-au scos din celulă, m-au dus într-o cameră, dar nu la aceeaşi persoană, şi acolo acela mi-a spus: „Băi, dă o declaraţie angajament“. „Dau orice declaraţie spuneţi Dvs. Eu am recunoscut tot, am spus ce am făcut.“ Şi acolo am dat o declaraţie prin care (toţi colegii mei au dat ulterior) am scris că doresc să fiu mutat unde doresc ei, că orice măsură se ia cu mine sunt de acord. O declaraţie-angajament că sunt de acord cu ce hotărăsc ei, că suport cheltuielile de judecată, şi zice: „Fii atent aici, că ajungi în instanţă, acolo să încerci să plângi, să spui că ai 19 ani, că eşti căsătorit, că te poţi reabilita faţă de partid, că ai tot timpul din lume să îndrepţi lucrurile“. Bineînţeles că am scris şi am promis că aşa voi face, lucru pe care l-am şi făcut. După aceea m-a dus jos în arest şi n-am mai fost scos decât într-o dimineaţă. Au venit şi au spus: „Haide că te bărbierim“. „Domn’e, vă rog frumos, nu daţi cu lama sau briciul pe faţă, că n-am păr deloc.“ „Nu, obligatoriu, tuns şi bărbierit.“ M-au tuns, m-au bărbierit vrând-nevrând şi ne-au băgat pe toţi într-un autocar, erau foarte mulţi dintre colegii noştri. În autocar, la dreapta, lângă geam, era un anchetator, îmbrăcat frumos la costum; noi eram pe rândul din interior. Unde erau perdelele în spate erau nişte băieţi cu mitralieră, iar ghidul din faţă avea o mitralieră pe picior. Aşa ne-a dus la Braşov. Seara, a venit generalul Mihalea la Braşov, acolo, în sala de şedinţă a Miliţiei. Era micuţ, cu chelie; ne-a strâns şi ne-a întrebat pe fiecare: „Cine are unde locui, cine are unde să mănânce?“, pentru că cine nu avea acest minim necesar, îi duceau ei la hotelul partidului, îi îmbrăcau ca să arate frumos a doua zi la proces. Au fost doi-trei colegi dintre noi care au spus că stăteau la cămin şi n-au condiţii. Ne-a mai spus că ni se va da câte un miliţian să ne păzească acasă, pentru că vecinii şi colegii noştri or să ne linşeze, iar ei or să ne păzească să nu păţim ceva. Bineînţeles că noi am spus „Mulţumesc frumos“. Pe drum mergeam cu Dulgheru, cum îl chema pe însoţitorul meu, căpitan: „Domn’e, vă mulţumesc frumos că aveţi grijă de mine“. La intrarea în scară a pus un miliţian, sus pe bloc încă un miliţian, ca să nu cumva să fugim. La vremea respectivă eram păzit, ca să nu păţesc ceva. Dimineaţa am fost luat la ora 6 şi un sfert, aranjat şi dus la proces. Procesul a fost un simulacru.

R. Rusan: Unde era procesul?

D. Iacob: Procesul a avut loc la Clubul de la Autocamioane. Mai dureros din tot procesul ăsta, pentru că totul a fost gândit: în partea stângă erau membrii de partid sau cei mai înverşunaţi cu partidul, în partea dreaptă eram noi. Eram puşi aşa: un arestat, un anchetator, un arestat. Deja eram pregătiţi fiecare, ştia fiecare ce pedeapsă ia, după cum ne-au aranjat aşa înşiruiţi pe scaune. Iar în partea stângă erau colegii noştri de serviciu, cei care se ridicau în picioare şi înfierau ce am făcut noi - procesul era televizat şi, am aflat pe urmă, era transmis în cabinetul lui Ceauşescu. Colegii „juşti" se ridicau: „Dl Iacob Dănuţ nu este demn de construcţia de autocamioane, este o ruşine a noastră, este un element turbulent, nu ştiu ce. Cerem pedeapsa capitală, cerem pedeapsa nu ştiu ce". După care venea unu: „Au greşit...". Bineînţeles, noi ne ridicam în picioare şi ceream clemenţă. Asta m-a durut pe mine.

Ne gândeam că ori au fost puşi, ori li se dădea, ştiu eu, o conservă de carne de porc. Care venea duminica la muncă sau care pupa partidul în dos primea o conservă de carne. Şi eram ferm convinşi că pentru asta au făcut-o, pentru conserva aia, pentru că oricum nu conta prea mult. Soarta noastră era deja hotărâtă. Cum spun, s-au ridicat, la toţi cei 60 li s-a spus pedeapsa, a început de la 3 ani până la 6 luni. Eu am avut 6 luni cu suspendare, nu mi-am auzit numele. Am întrebat pe anchetator: „Domn'e, nu ştiu cât am luat". Zice: „Ridică-te în picioare". M-am ridicat în picioare, am spus cum mă numesc. A întors dosarul invers: „6 luni, băiatu'". Şi s-au întors şi au ieşit din scenă, căci procesul era pe o scenă.

R. Rusan: Cum erau cei din completul de judecată, erau în uniforme sau nu?

D. Iacob: Da, erau în robe. Am înţeles ulterior că ei au fost puşi să tragă din căciulă cine ne judecă. Au pus numele judecătorilor într-o căciulă şi cine a avut ghinionul...

Ziarist din sală: Era instanţă militară?

D. Iacob: Civilă. Dar a durat o jumătate de oră toată deliberarea. Nu ştiu dacă a durat atât.

Voci din sală: Erau deja pregătite.

R. Rusan: Domnule Paraschiv, mai aveţi lucruri deosebite de cele spuse de colegii dvs. despre arestare, sau despre anchetă ? După aceea vom mai vorbi de proces şi deportare.

Nicuţă Paraschiv: În 16 seara m-au arestat.

Ana Blandiana: Vreau să vă întreb cum vă explicaţi diferenţele de zile, adică de ce unii în 16 şi unii în 19? Între timp v-au descoperit în fotografii?

Voci din sală: Şi aşa, dar pe primii pe care i-au arestat i-au bătut să spună cu cine au fost.

D. Iacob: Eu am fost în 16 singur, de aia am făcut şi remarca. Era arestat Corneluş, era arestat Boeriu, Burghei, a urmat Iacob, în declaraţia mea a apărut Farcaş, a doua zi a fost luat Farcaş.

I. Farcaş: A patra.

D. Iacob: Era în funcţie de declaraţiile pe care le dădeam noi; fiecare dintre noi îl dădea pe cel apropiat, despre care ştiam că deja a fost luat. Şi atunci, chiar dacă nu era luat

respectivul, normal că urma să fie luat a doua zi. A fost aşa, un cerc. Noi ne-am protejat cât am putut între noi.

Voci: Mai erau listele date de partid, cu numele celor care lipsiseră de la locul de muncă. Declaraţiile se confruntau cu listele date şi aşa apăreau nume noi, persoane care erau imediat arestate.

I. Farcaş: A fost de-ajuns să fie arestat unul, că din unul s-au făcut trei şi din trei şase, din şase 12, vă daţi seama cum a crescut. Cred că au fost luaţi vreo 500 în Bucureşti, zic eu, dar nu se ştie precis.

R. Rusan: Deci în Bucureşti s-a făcut trierea, v-a dus pe mai mulţi.

I. Farcaş: La Bucureşti ne-au triat şi au considerat că noi 61 suntem cei mai vinovaţi.

N. Paraschiv: M-a arestat în 16 seara. M-a dus la Miliţie la Braşov, am dat o declaraţie la lt. maj. Roată, aşa s-a recomandat, era în civil. M-a dus la beci, am găsit câţiva colegi acolo şi a doua zi dimineaţă la Bucureşti. Începând chiar din seara când am ajuns, pe la vreo 6-7 seara, a început ancheta. Vreo două zile nu mi s-a schimbat anchetatorul. După două zile, un coleg a declarat că am intrat în sediul de partid şi din momentul ăla mi s-a schimbat anchetatorul şi apoi am dat peste unul aşa, mai dolofan care avea un băţ: „Hai, ce-ai mai făcut, ce-ai mai făcut?“. Cum spuneau şi colegii, la un moment dat am scris şi ceea ce n-am mai făcut, numai să scap de ei. După ce a dat colegul acela declaraţie că am intrat în sediu, schimbam pe seară cam doi-trei anchetatori. Nu toţi m-au bătut, dar când ajungeam la ăsta, ăsta mă toca bine. Eram mai simpatic, aşa… Penultima zi, înainte de întoarcerea la Braşov, am fost la Postelnicu în birou. M-a aşezat acolo pe un fotoliu şi a început să vorbească, să mă sfătuiască: la proces trebuia să spun că-mi pare rău pentru ceea ce am făcut, să demonstrez societăţii că am fost... Atunci n-am ştiut cine e. Numai după revoluţie, atunci când l-am văzut la televizor, zic: „Uite mă, de la nenorocitul ăsta ni se trage“. Nu l-am cunoscut, nici nu s-a recomandat.

La Bârlad, unde am fost deportat, am avut o viaţă grea, eram şi departe de familie. Primele luni acolo încercam şi eu să mă integrez, să mai discut cu colegii. Cum apăream eu, dacă erau doi-trei colegi, pac! se despărţeau toţi. Până când le-am spus: „Staţi, măi, că eu sunt cu alte probleme, nu chiar“. Şi am avut şi acolo colegi care erau de-ai lor. La Fabrica de rulmenţi de la Bârlad am fost. La 11 seara eram în casă, dimineaţa la 7 eram în uzină. N-apucam să stau decât de la 11 noaptea până dimineaţă. În 1988, s-a dat o graţiere, am plecat de la Bârlad şi m-am angajat la Mecanică în Bartolomeu. Am lucrat 9 zile şi am fugit. Au venit imediat după mine. În salopetă m-au dus. Fără nici un fel de schimb, nimic.

R. Rusan: Dar cei care au fost condamnaţi la 6 luni şi au terminat, ce s-a întâmplat cu ei? Nu puteau să se întoarcă.

N. Paraschiv: Eu am avut doi ani.

E. Tudose: Nu puteau să se întoarcă. Erau în domiciliu forţat.

R. Rusan: Acum o să devansăm puţin. Aţi fost condamnaţi în două grupe, unii au fost condamnaţi cu executare la locul de muncă şi alţii cu suspendare, dar aţi fost detaşaţi, chipurile, de uzină.

Voci: Sigur, da.

R. Rusan: Unii aveau numai 6 luni sau un an, dar au stat în deportare până în '90. V-au uitat acolo?

N. Paraschiv: Sigur, toată lumea a rămas acolo. Nu aveai voie să te întorci.

I. Farcaş: Condamnarea a fost pentru huliganism, iar pedeapsa a fost pentru acţiune politică. Nu există deportare pentru huliganism.

Ana Blandiana: Dar deosebirile erau întâmplătoare.

I. Farcaş: Condamnaţi sub acuzaţia de huliganism şi deportaţi.

E. Tudose: Dacă vă aduceţi aminte de amnistia lui Ceauşescu, din primăvara lui '88; aşa cum Iliescu a dat recent un decret de amnistiere, aşa a dat şi Ceauşescu atunci şi ţin minte că toată familia era în extaz. O să venim acasă. I-am spus lui Carmen: „Stai liniştită, că pentru noi decretul ăsta sau graţierea asta nu se va aplica. Noi tot aici o să rămânem. Că voi rămâne, cum a fost cazul meu, un an jumate sau doi ani sau trei, nu ştiu, dar în orice caz, până când va cădea Ceauşescu vom rămâne aici“. „De unde ştii tu?“ „Vei vedea fără să-ţi mai explic eu.“ Mi-aduc aminte că s-a mai întâmplat ceva în timpul deportării. Imediat ce am terminat procesul am fost dirijaţi la Serviciul personal de la Întreprinderea de Autocamioane. Acolo erau iar miliţieni, securişti, nu ştiu ce, şi fiecăruia i se spunea unde va fi „detaşat“.

Voce din sală: Numai la unii.

E. Tudose: Mie mi s-a spus: „Vei fi detaşat la Independenţa Sibiu”. Eram bucuros, aveam bunicii acolo, un unchi, o mătuşă şi doi verişori, zic „N-am probleme“. Ulterior, am fost detaşat sau deportat la o localitate de care nu auzisem atunci, Pogoanele în jud. Buzău. Şi mă tot gândeam „de ce au schimbat ăştia locul?“, eram demoralizat. Din Sibiu într-un loc uitat de lume, unde n-aveam nici o legătură, nici o cunoştinţă, nimic. După aia am aflat că, de fapt, Nicu Ceauşescu ar fi dat dispoziţia să nu vină nici un deportat sau nici o persoană implicată în noiembrie '87 în judeţul Sibiu, şi chiar în oraş. Mi-a părut rău de chestia asta, dar, în fine. La Pogoanele aveam posibilitatea să prind „bulgarii”. Era aproape de graniţa cu bulgarii şi, mă rog, cum erau atunci românii cu instalaţii care mai de care, antene de toate felurile, prindeam două programe tv. bulgăreşti. Din momentul în care am văzut demonstraţia desfăşurată în faţa sediului partidului comunist din Bulgaria mi-am dat seama că începe să se clatine zdravăn sistemul. La proxima întâlnire cu nevastă-mea, când a venit la mine acolo, i-am spus imediat: „Carmen, nu o să mai dureze mult. Îţi spun că în maximum un an sunt acasă“. „Da’ de unde ştii, cum?“ Ea, săraca, mă tot trăgea. Şi i-am spus: „Uite, asta se întâmplă acum în lume şi o să se întâmple şi la noi, că vântul n-o să bată numai până la Dunăre“. N-a mai durat mult, asta era prin toamna înspre iarna lui '89, şi a avut loc şi la noi...

R. Rusan: Vreţi să spuneţi ceva, domnule Farcaş?

I. Farcaş: La Braşov n-am dat nici o declaraţie scrisă, numai verbal. La Bucureşti, în toate declaraţiile, nici măcar nu au vrut să audă că la un moment dat am strigat "Jos dictatura, Jos Ceauşescu, Jos comunismul". Nu m-au lăsat să scriu aşa ceva. Nici ca idee măcar. Deci e clar că nu au vrut un proces politic. M-au lăsat să scriu că am strigat "Hoţii, Vrem mâncare, vrem căldură şi vrem lumină, vrem banii înapoi". Asta m-au lăsat să scriu, dar nicidecum că am strigat "Jos dictatura, Jos Ceauşescu, Jos comunismul". Nici n-au vrut să audă aşa ceva. Mai vreau să adaug că, pe unde am fost deportaţi, colegii mei nu ştiu dacă au amintit, eram obligaţi în fiecare săptămână să semnăm la Miliţie că suntem prezenţi acolo. Toţi au fost obligaţi. Culmea că eram cam toţi în aceeaşi zi, eu eram joia. Am fost deportat la Filiaşi, în Oltenia, departe de alte zone, dar s-au orientat să nu fie doi în acelaşi judeţ.

R. Rusan: Vă şi citesc localităţile, să vedeţi ce oraşe şi orăşele au ales să vă izoleze şi să vă despartă, şi totodată să puteţi fi uşor supravegheaţi: Topliţa, Paşcani, Huşi, Piatra Neamţ, Râmnicu Vâlcea, Buzău, Câmpulung, Craiova, Botoşani, Vaslui, Focşani, Moreni, Suceava, Bacău, Pogoanele, Tg. Neamţ, Galaţi, Zalău, Brăila, Rădăuţi, Medgidia, Tulcea, Dorohoi, Târgovişte, Topoloveni, Râmnicu Sărat.

Voce: Mie mi-au spus că trebuie să uităm Braşovul; pentru noi, Braşovul trebuie să fie un vis urât.

Florin Postolachi: Eu am fost arestat pe 16 de acasă - vreau să scurtez – am trecut prin toate etapele prin care au trecut şi colegii mei. Dar vreau să spun că aşa bătaie cum am luat la Braşov n-am mai luat după aceea. M-au bătut în trei serii, seara m-am întâlnit cu acel individ care avea falca ruptă şi bătea pe toată lumea. Sunt chiar curios că nici unul nu a pomenit de acel individ. Aşa zicea el, că i-am rupt falca. Dar eu aveam 50 de kg, vă daţi seama că nu puteam să-i rup falca. Pe foarte mulţi colegi de-ai mei i-a bătut acel individ. Mai este şi acum la Poliţia Braşov, l-am văzut. Nu ştiu cum îl cheamă. De anchetat, m-a anchetat un căpitan de la Bucureşti, unul blond. La un moment dat, ăsta a ieşit din încăpere: "Stai aici că mă duc să vorbesc cu colegii tăi, dacă aveţi declaraţiile la fel", şi a intrat altul, m-a legat cu cătuşe de un belciug din perete şi m-a lovit cu pumnii în ficat, în rinichi; apoi a plecat. A venit celălalt căpitan: "De ce eşti supărat?". "A venit unul, m-a bătut." "Care, mă, că mă duc după el, să vezi ce-i fac." S-a dus ăsta, a intrat înapoi ăla care m-a bătut: "Ce, mă, te-am bătut?" şi m-a luat iar la bătaie. M-a bătut aşa de vreo trei ori. "Ia scrie acolo." Asta a fost la Braşov. Şi am mai scăpat o dată la Braşov: au intrat la un moment dat vreo patru namile şi am avut prezenţă de spirit; le-am văzut urechile teşite de la salteaua de la lupte, erau mari, imenşi, şi le-am zis: "Domn'e, nu vă supăraţi, aţi făcut lupte la Dinamo?". "Măi copile - aveam 21 de ani - , copile, în ce te-ai băgat". Şi au plecat. În schimb, l-au bătut pe un coleg al meu, toată camera au măturat-o cu el. Asta a fost ancheta la Braşov, a durat o noapte. Au fost cele mai violente interogatorii. Au fost şi cazuri când doar intrau în sală şi-ţi dădeau câte un baston peste cap. Erau în trecere doar, te salutau.

Vreau să mai povestesc cum am plecat noi la Bucureşti într-o dubă cu colegii mei. Ne-au legat cu mâinile la spate. Cătuşele de acest fel, se ştie, se strâng dacă tragi de ele. Noi,

fiind mulţi unul lângă altul, în picioare, cu mâinile la spate, când a pornit maşina cătuşele alea s-au strâns pe mâini şi a început toată duba să ţipe de durere. La interogatoriu deja apăruseră oameni mai inteligenţi, te întrebau de cărţile pe care le citeşti, ce spectacole urmăreşti, şi după cum primeau răspunsuri adoptau şi ei stilul de interogare. Dar vreau să vă spun că şi acolo, după câteva zile de interogare, era unul bun şi unul rău. Unul te bătea şi altul nu te lăsa să dormi. Ala care te bătea era bun. După câteva zile te obişnuieşti cu bătaia, în schimb lipsa somnului e ceva ieşit din comun. N-am dormit trei nopţi. În fiecare seară ne lua, după ora 10. Dar să nu dormi trei nopţi... se schimbau la 4 ore, era o echipă formată din 5-6 anchetatori care în permanenţă se schimbau. Era unul foarte rău, era chiar prototipul securistului. Era înalt, zvelt, cu nişte ochi de om al dracului şi ăla mă bătea în permanenţă fără să mă întrebe nimic. Mă bătea, intram la el la interogatoriu, mă bătea. Ce au omis colegii mei să pomenească erau umilinţele; cred că asta a fost cea mai dură metodă de a ne interoga. Eram 8 inşi în celulă şi eram obligaţi să ne facem nevoile în WC la comun, fără compartimente, fără uşă, şi stăteam la rând fiecare să-şi facă nevoile uitându-se la ceilalţi. Chiar aşa ne-au spus la un moment dat: "Băi, sunteţi cantităţi neglijabile, pot să fac ce vreau cu voi, nu ştie nimeni şi nu va afla nimeni". Cam ăsta a fost tratamentul pe care l-am suportat acolo. Restul a fost povestit. Bineînţeles, bătaia, cu care, la un moment dat, te obişnuieşti.

Marius Niculăescu: Eu am fost arestat din uzină pe data de 19, dimineaţa pe la 11. Din secţia mea am fost singurul care fusese în oraş. Era o secţie mare, „Energetic", dar cu foarte puţin personal. Din tot sectorul Energetic eu am fost singurul care am fost în oraş. Lucrasem în tura de noapte şi i-am auzit pe băieţi trecând pe stradă, am coborât şi m-am dus în centru. Nefiind implicaţi alţi colegi din secţie, am fost mai greu recunoscut, dar m-au recunoscut din clipa când am dat tabloul jos. Eram o ţintă foarte căutată. Pe data de 19 m-au chemat la personal, cum că am o problemă cu legitimaţia şi cu buletinul. Am înţeles că asta se întâmplă, dar n-aveai cum să ştii sigur. La un moment dat am vrut să ies pe altă poartă din uzină, dar era greu. M-am dus la personal, m-au luat doi poliţai, m-au dus la Miliţie şi a început interogatoriul. Bătăile crunte şi adevărate le-am luat la Braşov, de la ofiţeri care niciodată nu şi-au declinat calitatea. Unul era braşovean, alţii nu, erau aduşi din ţară, primiseră forţe proaspete. Cert e că ei au dat cel mai tare, braşovenii, pentru că erau direct responsabili de ce s-a întâmplat în oraşul lor, mai ales pentru că n-au reuşit să ne oprească. Nici bucureştenii nu s-au purtat cu mănuşi cu mine, dar aici tortura a fost alta: nesomnul – nu ştiu cât n-am dormit. Cert e că te luau la 10 şi un sfert, la 5 te lăsau după deşteptare şi pe tot parcursul zilei nu aveai nici voie să te aşezi. Singurul lucru acceptat era să te sprijini de zid. Cât priveşte mâncarea. n-am crezut până atunci că se poate face ciorbă de murături, de gogonele.

Voci din sală: Sau grâu fiert, atât.

M. Niculăescu: Prost hrăniţi, nedormiţi... când intram la 10 şi un sfert în anchetă, întotdeauna anchetatorul meu avea o cană mare de cafea, cam la un litru. Nu mai băusem cafea naturală de foarte mulţi ani. Acasă beam nechezol. Cât am stat în anchetă cred că am

băut 10 litri, naturală, făcută tare şi bună. Cafea după cafea, bătaie după bătaie, dar după trei zile nu mai gândeşti normal, sentimentul ăsta de autoapărare nu mai funcţionează normal, ce te întreabă aia răspunzi. Primele trei zile am opus rezistenţă, am încercat să ascund că fratele meu a fost cu mine – fratele meu era minor. După trei sau patru zile, mi-a arătat fotografia, cum îl trăgeam pe fratele de mână: "Măi, nu mai ascunde, uite aici fotografia, e clar". Şi tot coşmarul ăsta de anchetă s-a terminat printr-o vizită tot în aceeaşi clădire, dar cumva separată de IGM. Era clar că era Securitatea; se schimbase peisajul. Deschideai o uşă, dincolo erau covoare persane, pe hol birourile erau mai bogate. Ce mi-aduc aminte: la Securitate, zece paşi de la intrare, pe culoar a ieşit dintr-un birou şi a intrat într-un birou Postelnicu. Cât era de ministru, mi-a tras o bătaie... am căzut în patru labe. Aveam 24 de ani şi eram bine legat. Din câţiva pumni, omul ăla m-a pus pe jos. După care m-a băgat în alt birou, unde un tip cu grad de Securitate, clar, era mai elevat, mai dur, m-a pus să scriu un angajament în care mă angajam să respect orice hotărâre s-ar lua, chiar dacă nu va fi dictată de judecată.

W. Sommerauer: A fost Gheorghe Burloi, mi-a dictat şi mie.

M. Niculăescu: După care a urmat simulacrul acela de proces. În spatele sălii era biblioteca clubului. Înainte să intrăm ne-a băgat în bibliotecă, ne-a ţinut o mică informare. "Tu vei primi atâţia ani. Problema este că nu trebuie să te opui, aţi semnat un angajament, ţineţi-vă de el. Nu va păţi nimeni nimic. Veţi pleca, veţi fi deportaţi în ţară. Veţi lucra în alte întreprinderi, nu veţi mai avea de a face cu Braşovul, dar e cea mai bună soluţie pentru voi şi cea mai umană." În timpul anchetei, cam pe la jumătatea perioadei cât am stat în Bucureşti, bineînţeles că aveam colegi de celulă. Oameni care, clar, erau puşi să informeze pe anchetatori despre ce vorbim între noi, tipi care se aşteptau la condamnări de 20 de ani, cu delapidări imense, de milioane şi milioane de lei. Îmi aduc aminte că unul fusese director pe la o cooperativă şi avea lipsă două milioane. Cu astfel de oameni eram ţinuţi acolo şi toată lumea ne spunea: "Băieţi, asta este, nu mai ascundeţi. Oricum zeghea este pentru voi. Contează mai puţin ce o să scrieţi în declaraţia aia". Anchetatorii, la fel. Îl simţeai pe anchetator că nu era goangă, chiar credea chestia asta. Se uita la tine şi spunea: "Păcat, eşti tânăr, dar la ce aţi făcut voi, nu există pedeapsă în Codul Penal". Până la momentul acela eu am avut senzaţia că Securitate este un organism al statului care e cu ochiul pe noi; "ochiul şi timpanul" ne ascultă şi ne încondeiază acolo. Abia după anchetă am reuşit să întrevăd aşa, o geană, din ce a însemnat Securitatea. Erau nişte oameni nici pe departe educaţi, nişte brute, puşi pe ucis. N-aveau nici o legătură cu ce ni se povestea, cu securistul care ne apără de spioni, sau de altceva. Nu era nici măcar ce ne închipuiam noi că este Securitatea: un organism puternic, pe lângă care nu e bine să te dai. Nu, erau nişte ticăloşi, în adevăratul sens al cuvântului, care trăiau şi se simţeau bine cu ce ne făceau tuturor.

După ce ne-a judecat, ne-a trimis în ţară; eu am fost la Botoşani. Acolo, tot aşa, în fiecare joi eram la Miliţie să facem apelul, să vadă că suntem, că existăm, că ne-am făcut treaba. Cel puţin pe mine nu m-a întrebat niciodată nimic despre cei din jurul meu, dar trebuia să fiu acolo. Comandantul Miliţiei din Botoşani era Diamandescu, a fost şi adjunct de

ministru după revoluţie. Tot aşa, din şoapte, am auzit că el fusese mutat disciplinar la Botoşani. Eu am tot ezitat să-mi schimb buletinul de Braşov cu buletin de Botoşani. Am ajuns să fac tot felul de lucruri, să-mi iau gazdă. La Miliţie trebuia să-mi fac viză de flotant şi când mi-au cerut buletinul am zis că n-am buletin la mine. Au încercat să-mi dea un apartament, n-am vrut să-l iau, de ce? Pentru mine însemna ceva că sunt braşovean; am zis că trece pedeapsa de doi ani, cât o fi, o să mă prezint undeva în Braşov şi nu se va mira nimeni că vreau să mă angajez. Dar cu vreo lună înainte de revoluţie, Ceauşescu a făcut o vizită în nordul Moldovei. Toată lumea s-a agitat, Miliţia, Securitatea. A făcut o vizită şi în Botoşani, chiar în întreprinderea în care lucram eu. M-au luat frumos, m-au băgat la beci, "stai aici, până trece vizita, că cine ştie cum ieşi cu scrisoarea în bot sau ce-ţi mai trece prin cap". Dar mi-au verificat dosarul şi au aflat că "ăsta, uite, au trecut doi ani şi n-are buletin de Botoşani". Şi Diamandescu mi-a cerut buletinul: "E sarcină, trebuie să-ţi faci buletin de Botoşani". "Dar nu mai contează, au trecut doi ani. Gata, mai am o lună de zile, se fac doi ani şi eu plec la Braşov." "Băi, nu e, dă-mi buletinul acum." A chemat un subofiţer şi s-a întors cu viza mea pe buletin. Dar în timpul cât subofiţerul a fost plecat cu buletinul la ştampilat, zice: "N-o să pleci în Braşov numai că ţi s-au terminat ţie cei doi ani. Nu astfel de pedeapsă ai avut". Şi eu, care ţinusem atâta cu dinţii de buletinul ăla, am spus: "Domne, n-aveţi ce să-mi faceţi, eu pe 10 decembrie, când se împlinesc doi ani, am plecat de aici", la care: "Măi, mai aşteaptă că poate o să ajungi înainte de Crăciun, cine ştie". Asta o spunea un om care ştia că se va întâmpla ceva. La o lună după aceea a avut loc revoluţia. Nici acum nu cred, cum nici atunci nu am crezut, că a fost ceva spontan; eu cred că totuşi multă lume ştia dinainte, cu aproximaţie, până şi data la care va fi revoluţia.

Dan Anghel: Am fost ridicat pe data de 16, împreună cu fratele meu. Amândoi, s-a nimerit, lucram la aceeaşi secţie, la aceeaşi întreprindere. Tot parcursul l-am făcut împreună cu el. Problema a fost simplă. Ne-a luat pe amândoi şi ne-a dus la anchetă, la Braşov. Când am ieşit de la serviciu, m-am dus pe la el să ne punem de acord, că deja eram informaţi de la uzină că începe ancheta şi ridică anumite persoane pentru anchetă. Ne-am hotărât amândoi: "Nu recunoaştem absolut nimic, n-am făcut, nu ştim absolut nimic". Fraţi, fraţi, dar ştiam că o să ne ridice pe amândoi şi am luat hotărârea să nu recunoaştem. Ne-a dus la Miliţie. Pe mine m-a băgat într-un birou, pe el în alt birou. A început ancheta: să dau declaraţie unde am fost, ce ştiu de manifestaţie. Am început să-i povestesc, amăgiri aşa. Când au văzut: "Eşti şmecher, da' cu mine nu ţine". Şi ne-a luat la bătaie. O bătută, de-abia te puteai ridica de jos: "Hai scrie, ce-ai făcut ieri, unde-ai fost". Am scris aceeaşi declaraţie pe care mi-o formasem eu la început. Şi aşa a durat până către dimineaţă. La un moment dat fratele meu a cedat şi persoana de legătură între biroul meu şi al lui vine la mine: "Bă cretinule, bă tâmpitule, recunoaşte ce-ai făcut, nu mai lua atâta bătaie". Credeam că vine să mă amăgească, să recunosc eu primul. Pe urmă invers, s-a dus la el, "frate-tu a recunoscut". La un moment dat, către dimineaţă vine: "Uite, cuvintele fratelui tău – fratele meu e mai mare ca mine cu un an: "Dane, te rog frumos recunoaşte, să nu mai iei bătaie". Am stat pe gânduri. N-am recunoscut,

am mai luat o serie de bătaie. La un moment dat: “Băi, nu fi tâmpit, frate-tu a recunoscut, e deja jos în celulă, n-are rost. Nu eşti obosit, nu vrei să mai închizi şi tu un ochi în noaptea asta? Eu sunt sătul, l-am luat pe ăla, l-am luat pe ăla. Scrie: am participat şi eu”. Mi-a tras încă una de m-a dat într-o parte, apoi m-a luat un subofiţer. Culmea, m-a băgat într-o celulă cu fratele meu. Până la urma, mi-am zis că ăştia au avut dreptate. Am descoperit că cele relatate de persoana de legătură au fost reale. „Nu mai rezistam. Asta e”. A doua zi deja ne-a îmbarcat şi am plecat la Bucureşti.

Aici s-a schimbat un pic situaţia. Iniţial nu-i mai interesa ce am făcut. Ei ştiau că am participat, cine sunt iniţiatorii, conducătorii. Familia din care provin sunt creştini după Evanghelie. Cum m-au luat pe partea religioasă, s-a schimbat situaţia. “Cum, bă, voi ăştia aveţi relaţii pe dincolo, ăştia vă ţin la curent. Cine v-a vizitat, cu cine aveţi legături?” Noi nu, şi nu, şi nu: “Nu se poate, părinţii mei sunt aşa, familia aşa...” Pe ei cel mai mult i-a interesat dacă ştiu principalul instigator, sau promotorul acestei acţiuni. “Domn’e, n-am ştiut. Asta a fost situaţia”. Am explicat că nu ştiu, n-a pornit de la mine din secţie. Până şi-au dat seama că nu cunoşteam nimic despre iniţierea acestei acţiuni. Au ajuns la scopul spargerii. “Domn’e, când am ajuns acolo, într-adevăr, am stat o perioadă în faţă şi la un moment dat, hai să intrăm şi noi să vedem ce e acolo. Am intrat şi m-am uitat ca într-un muzeu. M-am uitat pe toţi pereţii la ce era acolo, apoi am ieşit afară. Nu m-am atins de un muc de ţigară să-l dau mai încolo.” Nu am recunoscut, pentru asta iar am luat bătaie. Atâta am plătit, în două săptămâni, să zic numai două zile nu, în rest, în fiecare noapte eram bătut, pentru că nu recunoşteam că am făcut ceva. Până când mi-a spus şi fratele meu: “Spune că ai făcut şi tu, că ăştia te omoară”- „Dacă n-am făcut nimic, nu-mi încarc eu dosarul, că am făcut mai ştiu eu ce, că ăla a făcut aşa, ăla a făcut aia.” Devenisem un pic încăpăţânat şi dur, “Domn’e, dacă n-am făcut nimic, n-am făcut.” Până în penultima zi. Bătaie luam din toate părţile, erau trei. Nu puteam să mă apăr că veneau cu bocanci, cu bastoane, eram un sac de box. “Domn’e, n-am făcut nimic, conştiinţa mea e împăcată, dar puteţi să-mi treceţi acolo că am dărâmat Consiliul. Puteţi să declaraţi orice, numai să mă lăsaţi în pace.” “A, te-ai făcut băiat cooperabil. Ia spune, ţi-a fost greu? Până acum de ce n-ai spus, nu mai luai atâta bătaie?” “Pentru conştiinţa mea n-am făcut, şi dacă sunt băiat corect am spus doar ce am făcut.” În fine, “Hai, repede, zice, scrie”. Îmi tremura mâna, nici nu puteam să scriu declaraţia.” Da, domn’e, am spart un vas de flori, un telefon, un televizor”. am trecut acolo. “Hai, semnează că eşti bun.” După care a urmat ziua în care ne-a dus la declaraţia-angajament, am semnat-o şi pe aia, ne-a făcut prelucrarea: “Eşti băiat cuminte, eşti aşa”, au început să ne laude că am fost cooperanţi, să avem grijă, că trebuie să ne ferim cu cine discutăm, să spunem că a fost bine, că nu am păţit nimic . De unde să fie bine? Când m-am dus acolo nu purtam curea la pantaloni şi acum trebuia să ţin pantalonii cu mâna că curgeau de pe mine jos. Şi a fost bine, că aşa am slăbit. Când am ajuns în faţa uşii de acasă nu mă recunoştea mama, aşa eram de slab şi de amărât după două săptămâni. În fine, a trecut.

Eu am fost deportat la Topoloveni. Acolo am primit acelaşi tratament pe care vi l-au descris colegii mei. Li se spusese acolo că o să vină un securist, o să fie infiltraţi în toate întreprinderile, să ia pulsul muncitorilor, să nu se mai întâmple. Aceeaşi situaţie, cum ajungeam acolo, se uitau ca la o fiară; veneau, se uitau aşa şi dispăreau. Şi gata, plecam. Unii, nici după ce am plecat de acolo, după doi ani de zile, nu m-au crezut. "Nu-i adevărat, tu eşti securist." "Măi, eşti un băiat înalt, un băiat prezentabil. Tu nu faci parte din clasa muncitoare. Tu eşti securist şi nu vrei să-ţi dezvălui adevărata identitate." "Veniţi la Braşov, sunt dintr-o familie cu 10 copii. Eu sunt aici, fratele meu e la Slatina." "Nu-i adevărat." Deci aşa de bine le-a fost inoculată ideea că vor fi aduşi în colective de muncă securişti care vor da toate relaţiile, încât mă gândesc că şi în ziua de azi ei mai cred că eu am fost securist. Au fost speriaţi. Le-au zis: "Aveţi grijă, ăştia nu sunt meseriaşi, nu staţi pe lângă ei, că o să le zboare piesele pe maşină, aveţi grijă, nu staţi pe lângă ei. Că ei asta au de făcut." Dar a fost tocmai invers, că unde am lucrat eu i-am ajutat foarte mult. Ajunseseră să se întrebe: e securist, sau e meseriaş bun? Nu ştiau ce să mai creadă. Când a venit revoluţia, la 16 decembrie, secretarul de partid zice: "Braşovene – aşa s-a obişnuit de la început să-mi spună - cred că de mâine o să mai ai un coleg". Stăteam şi mă gândeam: "N-ai auzit ce e la Timişoara? Avem un braşovean, o să avem şi un timişorean". În gândul meu, "Doamne ajută, să vină odată să-i spulbere pe toţi, să scap odată de chinul ăsta!". Am avut nişte colegi care îmi erau mai apropiaţi sufleteşte şi care mi-au spus: "Măi, merge treaba ca lumea, cred că o să scapi de aici". În 22 decembrie eram schimbul II: au venit colegii şi mi-au cerut radioul. Stăteam chiar lângă uzină, iar blocul unde eram cazaţi era lângă poarta întreprinderii. Au zis: "Hai să ieşim şi noi". Le-am răspuns: "Duceţi-vă voi, eu mi-am făcut o dată datoria, acum umblaţi şi voi, faceţi şi voi ceva, să se audă şi de voi, de ce numai de Timişoara şi de Braşov." Ei, n-au avut curajul. Asta a fost în jurul orei 3; de-abia atunci s-au închegat vreo 20-30 de persoane care au ieşit în faţa întreprinderii şi au mers prin oraş. Şi, mergând atunci, s-a instaurat noua ordine, cu armata. Prin întreprindere s-a auzit imediat că e unul prin întreprindere de la Braşov, şi imediat au cerut: "Aduceţi-l aici, aduceţi-l aici!". Eu m-am dus în urma lor o perioadă bună, după aceea m-am întors, şi cineva mi-a zis: "Braşovene, lasă că tu ţi-ai făcut datoria. Du-te înapoi, că ăştia încep să tragă, cine ştie ce se întâmplă acolo şi pe urmă vin direct la tine, că tu eşti consemnat". M-am speriat şi m-am dus înapoi în garsoniera pe care o aveam. Am aşteptat. Numaidecât am auzit că bate la uşă; prima data m-am speriat, măi să fie...? Până la urmă încep să strige: "Băi, noi suntem, aşa şi aşa." Era un locotenent. M-am dus cu ei, m-am recomandat cine sunt, iar locotenentul mi-a spus: „Îmi pare bine, tu trebuie să fii aici primar." "Da, îl punem primar" Era o primăriţă acolo, un gen de femeie dură pe care au luat-o la bătaie, să părăsească primăria. Nu ştiam cum să mă fofilez, să scap de acolo. Orăşelul nu e mare, dar se adunaseră vreo sută de oameni. Nu ştiam cum să mă fac dispărut. Am stat până seara şi am invocat că am lăsat reşoul în priză şi trebuie să mă duc acasă. I-am lăsat acolo, am făcut repede bagajul şi dimineaţa am stat la geam să văd dacă încep să mai circule pe acolo. Apoi am ieşit şi m-am dus să caut o ocazie. Am nimerit pe

unul care m-a dus cu o maşină până la o intrare în Piteşti şi de acolo am spus că mă duc la Câmpulung. Spre Braşov am nimerit o maşină, un TV. Se formaseră filtrele de verificare şi nu voia să mă ia, că îi era frică să nu întârzie. "Domn'e, te rog frumos, vreau să ajung la Braşov". M-a luat. Mare noroc pe el, când am ajuns la Braşov mi-a fost recunoscător. El luase marfă - pistoane - de la Slatina şi trebuia să o ducă la Braşov. Filtrele astea de pe stradă îl împiedicau. Când m-am urcat în maşină: "Domn'e, eu sunt de la Braşov, nu-ţi fă probleme, am fost cu 15 noiembrie". Am arătat buletinul (am avut aceeaşi problemă cu buletinul, pe care n-am vrut să mi-l facă). Cum spuneam că sunt de la Braşov, mă luau, mă pupau, să mă tragă jos din maşină la filtrele astea. Aşa că nu mai stătea să caute în toate containerele, până la mine îl verificaseră amănunţit. Aşa că mi-a spus că fără mine două zile ar fi făcut până la Braşov, căci erau foarte multe filtre.

R. Rusan: Nu sunteţi singurul primar pentru o zi. Din câte mi-au spus, şi domnii **Dănuţ Iacob** şi **Iosif Farcaş** au fost numiţi primari, dar au preferat să se întoarcă acasă la Braşov. Numai că aici, în scurt timp, au redevenit indezirabili, ca şi majoritatea celor 61. Aici să ne amintim un episod. Dl Ticu Dumitrescu este martor. Noi am fost în septembrie '90, la Braşov, la o adunare a rezistenţei, organizată de Asociaţia „15 Noiembrie". Ana Blandiana, Radu Filipescu, Dumitru Iuga şi Mihai Şora... pregăteam Alianţa Civică de fapt, dar voiam să discutăm cu mulţi oameni. Şi primeam deja la telefon mesaje de ameninţare. Una se prezenta „Maria Drăghici". „Aici e Maria Drăghici. Căraţi-vă la Bucureşti, agitatori nenorociţi. Aţi venit pentru huliganii de la Steagu Roşu? S-au umplut de televizoare şi de apartamente. Afară cu voi". Concluzia? După ce v-au pus primari şi n-aţi mai vrut să fiţi, au văzut că nu au cu cine să lucreze. Aşa aţi devenit din nou huligani.Acelaşi lucru s-a întâmplat în 15 noiembrie 1990, când, alături de noi, la Iaşi, cum v-a spus Ana Blandiana, îl huiduiau pe Mihai Macovei, deşi cel care modera din balcon spunea : „Staţi că omul ăsta e de la Braşov... Trei ani de la mişcările..." „Huo!, legionari, trădători de ţară. Afară din România!". Asta era.

Iosif Farcaş: Este interesant că am fost în '87 huligani, am devenit în '89 pentru cinci minute primari şi am rămas muncitori. Întrebaţi-i pe fiecare.

C. Ticu Dumitrescu: Întorcându-mă la mărturisirile dvs. despre felul cum a decurs ancheta, vă rog să nu vă supăraţi. Vreau să fiu sincer şi să vă spun că în anii 50 au fost oameni care au stat luni de zile în anchetă şi care, deşi bătuţi şi torturaţi, nu şi-au semnat nici măcar declaraţiile. Deci a fost posibil.

Ana Blandiana: În timp ce povesteaţi, comparam şi eu spusele dumneavoastră cu nenumăratele cărţi de memorii de închisoare ale celor care, cu două generaţii înainte, au fost marii deţinuţi politici - cei care au intrat în '47-'52. În mod evident, ce povestesc ei este infinit mai teribil. Dar, domnule Ticu Dumitrescu, este o deosebire esenţială. Pe de o parte, generaţia dvs., şi a celor mai bătrâni decât dumneavoastră (care eraţi aproape un copil printre ei), era o generaţie care crescuse în condiţii de libertate. O viaţă întreagă trăiseră în libertate şi în bunăstare, intraseră la închisoare şi erau convinşi, aşa cum au fost convinşi în toţi anii cât au

stat în închisoare, că vor veni americanii şi că se va termina. În timp ce braşovenii s-au răsculat şi au intrat la închisoare în condiţiile în care nici un om normal nu mai credea că se schimbă ceva. Mai mult, fuseseră educaţi, trăiseră în mizerie şi trăiseră în minciună şi totuşi aveau propriul lor adevăr. Ca să înţelegem ceva, trebuie să privim din toate punctele de vedere. Eu am vrut să le fac acum acest elogiu pentru că asta este de neînchipuit. Ei au făcut ce au făcut, dar din tot ce au povestit rezultă că de fapt n-au planificat nimic, era totul dictat de instinctul libertăţii.

I. Farcaş: Pe mine, cel puţin, m-au obligat în anchetă la Bucureşti să spun diverse lucruri. Am avut declaraţii pe care mi le-au dictat şi m-au pus să scriu: „Într-un moment de nesăbuinţă am ieşit în stradă". A fost un moment de nesăbuinţă şi acela, să ştiţi. Avem multe astfel de momente.

R. Rusan: Să ştiţi că tot ce aţi făcut a contribuit mult la căderea comunismului, atâta cât a căzut. A sistemului, pentru că ei, comuniştii, există încă.

I. Farcaş: S-a dovedit că este un sistem cu fisuri.

R. Rusan: S-a dovedit că, în cadrul sistemului comunist, tot ce vine de la muncitori e o lovitură de graţie, cum s-a întâmplat în Polonia în 1980, cu sindicatul *Solidarnosc:* chiar clasa muncitoare, în numele căreia pretindeau ei că guvernează, le-a dat lovitura.

Ana Blandiana: Într-adevăr, toate crimele s-au făcut în numele clasei muncitoare. În clipa în care au apărut mişcări muncitoreşti, s-a văzut: „stai puţin, dar comuniştii în numele cui ne oprimă? Pentru că îi oprimă şi pe muncitori!".

R. Rusan: Falimentul comunismului, oricum ar fi venit, era scadent, pentru faptul că se consumase în interior, era vizibil o construcţie care nu stă bine pe picioare. Noi avem acum o carte sub tipar, „*Bukovski la Sighet*". Vladimir Bukovski, un mare disident rus, emite teoria potrivit căreia cei care au ieşit atunci în stradă, prin anii '80, au zguduit sistemul, dar comunismul oricum cădea; asemenea zgâlţâieli, însă, i-au grăbit căderea.

La noi, din cauza mişcării de la Braşov, Ceauşescu şi-a amânat Conferinţa naţională, care trebuia să aibă loc. Pe plan extern, în ianuarie '88 americanii au anunţat că nu ne mai dau clauza naţiunii celei mai favorizate. Din falsă mândrie, Ceauşescu a renunţat singur la clauză, ceea ce a fost o lovitură mare pentru comerţul exterior.

R. Rusan: Dl Adrian Niculescu vrea să spună ce s-a scris în presa străină cu ocazia aceea. El era în Italia şi colabora la *Europa Liberă*. Are o selecţie de articole.

Adrian Niculescu: Aş vrea întâi o remarcă. Cred că dl Rusan, citându-l pe Vladimir Bukovski, este mult prea optimist la trecut, ca să zic aşa, susţinând că regimul comunist s-a epuizat, şi-a arătat faţa adevărată şi trebuia să cadă până la urmă. Eu, ca istoric, sunt mai pesimist.

Am să spun un lucru cunoscut, probabil. Comunismul este până acum singurul sistem din istorie care a descoperit un fel de secret suprem, acela al supravieţuirii mult după punctul de ruptură. Puncte de ruptură de genul acesta am tot cunoscut în evoluţia comunismului. În 1921, când aceiaşi marinari care l-au ajutat pe Lenin să preia puterea au tras împotriva

guvernului bolşevic, şi Lenin, care a înţeles probabil ceva, dar a fost prea târziu, a dat noua politică economică. În Polonia, s-au revoltat în '56 şi în '70 muncitorii de la şantierele navale Gdansk. Comunismul inventase un sistem de supravieţuire mult după punctul de ruptură, ca o maşină care ar merge cu un vibrochen rupt, dar ar continua să funcţioneze.

Voce din sală: Merge în pantă.

A. Niculescu: Mergea şi în pantă. Eu sunt convins că, dacă nu exista, pe de o parte un evident aport al *Solidarităţii* şi al mişcărilor acestora şi pe de altă parte fenomenul Gorbaciov, şi astăzi eram în comunism.

R. Rusan: O să citiţi cartea lui Bukovski care spune că Gorbaciov mai mult a confuzionat: el a dat impresia occidentalilor că a devenit social-democrat. Bukovski spune că întotdeauna când aveau nevoie de ajutor occidental, comuniştii de tip sovietic, bolşevicii, se declarau social-democraţi, menşevici (în capul occidentalilor, menşevicii erau buni). Astfel s-a bucurat Gorbaciov de sprijinul Occidentului Când au venit revoluţiile, făcute tot de Gorbaciov, el n-a mai putut să îşi instaleze reformele.

Adrian Niculescu: Am adus aici un document, agenda mea personală din zilele respective. Am scris câteva lucruri despre care cred că sunt interesante. Am reprodus ceea ce ascultam la *Europa Liberă*, sloganurile care s-au scandat. În ziua de marţi 17, la ora 19.00, *Europa Liberă* a anunţat manifestaţia de la Braşov şi că s-a scandat aşa: „Jos Ceauşescu, Jos partidul, Afară cu ticăloşii, Vrem pâine“. Asta e ce am auzit eu la *Europa Liberă*, nu ştiu dacă veţi confirma. Şi bineînţeles „Deşteaptă-te, române“. Primul meu reflex, ca persoană interesată de evenimente în exilul acesta activ militant, a fost să telefonez la „Giornale“, un ziar la care eu aveam relaţii bune. Din păcate nu am reuşit să-i prind; era prea târziu, aproximativ 8 seara. Am mai ascultat de vreo două ori buletinul de ştiri. A doua zi, în 18, miercuri, am avut surpriza să constat că ştirea fusese preluată. Problema întîrzierii a fost că, pentru a apărea la *Europa Liberă*, era nevoie de două confirmări, din două surse diferite. Postul avea o informaţie care sosise duminică seara, dar până marţi nu avea şi confirmarea. Confirmarea a venit de la Ambasada Americană din Bonn, prin Consulatul general de la München, şi astfel se face că *Europa Liberă* este prima care a dat informaţia, abia în seara de 17, marţi. Dar în dimineaţa zilei de miercuri, 18, presa internaţională a început să vorbească. E adevărat, foarte puţin, fiindcă ştirea însăşi ajunsese târziu. Italienii nici măcar n-au spus că au fost alegeri locale în România, doar că au fost nişte tăieri grave la consumul de energie. E tot ce mi-am notat în jurnalul meu din ziua aceea. Apoi, am telefonat la *Europa Liberă*. În Germania, mai precis în Bavaria, era o sărbătoare religioasă şi în ziua de 18 nu apăruseră ziarele. Atunci eu am intervenit cu ziarele pe care le aveam. Dar evident că lucrurile au căpătat mare amploare în zilele următoare. În cartea lui Marius Oprea o să vedeţi reproduse vreo 50 de articole. Cel mai spectaculos titlu l-am văzut abia sâmbătă, fiindcă lucrurile s-au îngroşat pe parcursul zilelor. Era într-un ziar puţin mai scandalistic, cum ar fi la noi *Evenimentul zilei*, cu un titlu mare de tot: „E grav în România“, pe pagina I, integral. Prima

ştire din *Le Monde* a fost tot în 19, dar el este un ziar care apare pe 18 seara, tot în 18 s-a aflat deci, iar comentariul mare a fost în 20.

Oricum, un lucru este clar: operaţia dvs. a pus România pe harta opoziţiei democratice anticomuniste din Europa de Est. Sau, cum mi-am notat eu: ”România, la ordinea zilei”

C. Ticu Dumitrescu: Spre deosebire de greva minerilor, anterioară actului de la Braşov, care a avut un impact destul de important la vremea respectivă, dânşii au mai reuşit ceva. Aprinzând această scânteie, au scos în faţa străinătăţii, şi în primul rând a noastră, a românilor, adevărul. Aţi scos în stradă populaţia Braşovului şi aţi arătat ţării: „Iată cum gândim noi“.

Ana Blandiana: Pe de altă parte, simplul fapt că sunteţi atât de tineri acum, deci că eraţi atât de tineri atunci, dovedeşte că v-aţi aflat în faţă pentru că eraţi tineri şi aveaţi instinctul de conservare mai nedezvoltat atunci. Asta face să fie şi atât de interesante povestirile dumneavoastră. Pentru că, fiind foarte tineri, aţi înregistrat cum înregistrează copiii; este aproape un film ce povestiţi. Absolut concret si în amănunte.

Romulus Rusan: După atâtea ore de amintiri şi de reflecţii asupra evenimentelor de acum cincisprezece ani, concluziile pe care le va trage moderatorul nu pot fi decât optimiste. Este clar că am retrăit un moment de istorie, chiar dacă aceia care l-au creat în realitate au conştiinţa că sunt departe de a-şi fi atins scopurile dorite. Asta pentru că, deşi în cele din urmă au văzut prăbuşindu-se sistemul căruia i s-au împotrivit, constată că oamenii acelui sistem, în fapt cei ce i-au reprimat, torturat, deportat, sunt pe mai departe puternici şi cinici, sfidându-i cu funcţiile pe care le ocupă şi azi în noul regim politic. Evident că justiţia este departe de a-şi fi făcut datoria, oferindu-le vinovaţilor o imunitate sfidătoare, iar pe cei ce, moral, au fost învingători, împingându-i într-o umilitoare uitare.

Totuşi, să nu uităm deviza Memorialului de la Sighet: “*Atunci când justiţia nu reuşeşte să fie o formă de memorie, memoria singură poate fi o formă de justiţie*”.

Dacă asta ne poate consola, vom face recurs la justiţia memoriei, publicând o carte rezultată tocmai din aceste discuţii de azi. Cel puţin, cartea va rămâne.

Să nu uităm că există idealuri care, deşi atinse doar pentru o clipă, rămân pe mai departe să hrănească spiritul generaţiilor următoare.

Întrebat de ce vrea să cucerească vârful Everest - un scop care putea părea în acelaşi timp sublim şi inutil -, Edmund Hillary, primul dintr-o serie de alpinişti care acum pare infinită, a răspuns: “*Pentru că el există!*”

Aşa este şi cu libertatea pe care v-aţi cucerit-o, fie şi numai pentru câteva ore, la Braşov, în ziua de 15 noiembrie 1987…

Fundaţia Academia Civică

Comenzi de carte :

Bucureşti, Piaţa Amzei 13, et. II
CP 22-216
Tel./fax 021 3125854, tel. 021 3129852
e-mail acivica @memorialsighet.ro
www.memorialsighet.ro